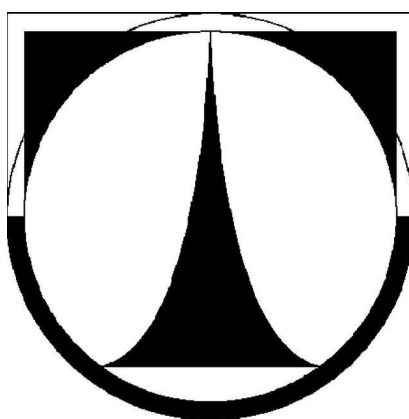


TECHNICKÁ UNIVERZITA LIBEREC
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ

Katedra českého jazyka a literatury



Jazyk jako nositel komična v prózách Karla Poláčka
bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Vypracovala: Tereza Malá

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: SPECIALIZACE V PEDAGOGICE

Studijní obor: ČJ – HU

Jazyk jako nositel komična v prózách Karla Poláčka

Language as the Means of Comic in Karel Poláček's Prose

Bakalářská práce: 10-FP-KČL-B-43

Autor:

Tereza Malá

Podpis:

Adresa:

Studentská 1534

Turnov 511 01

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Počet

Stran	Grafů	obrázků	tabulek	Pramenů	Příloh
71	0	4	0	17	0

V Liberci dne: 27. 6. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra českého jazyka a literatury

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Tereza MALÁ
adresa: Studentská 1534, 511 01 Turnov
studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice (ČJ-HU)
Název BP: **Jazyk jako nositel komična v prózách Karla Poláčka**
Název BP v angličtině: **Language as a Comic Quality in Karel Poláček's Prose**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 26. 4. 2010



děkan



vedoucí katedry

Převzal (kandidát): TEREZA MALÁ

Datum: 20. 4. 2011

Podpis: liroca

Název BP: JAZYK JAKO NOSITEL KOMIČNA V PRÓZÁCH KARLA POLÁČKA

Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

Cíl: Charakteristika škály jazykových prostředků z hlediska jejich komických efektů a jazykovou komiku jako prostředek typizace maloměšťanského života v románové pentalogii (Okresní město, Hrdinové táhnou do boje, Podzemní město a Vyprodáno) a v próze Bylo nás pět.

Požadavky: Prostudování primární a sekundární literatury.

Metody: Analýza stylové vrstvy jazyka (stylistický rozbor), interpretace.

Literatura: Primární:
Poláček, K. Bylo nás pět. Praha : Odeon, 1967.
Poláček, K. Hrdinové táhnou do boje. Praha : ČS, 1960.
Poláček, K. Vyprodáno. Praha : ČS, 1961.
Poláček, K. Okresní město. Praha : Nakladatelství Franze Kafky, 1994.
K. Poláček. Podzemní město. Praha : Nakladatelství Franze Kafky, 1994.
Sekundární:
Grebeníčková, R. Literatura a fiktivní světy. Praha : Český spisovatel, 1995.
Hájková, A. Knížka o Karlu Poláčkovi. Praha : Academia, 1999.
Hausenblas, K. Od tvaru k smyslu textu. Praha: FFUK, 1996.
Lopatka, J. Ptáci vítají jítro zpěvem, poddůstojníci řvaním. Praha: Klub Obratník, 1992.
Píša, A. M. Třicátá léta. Kritiky a statí. Praha : ČS, 1971.

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Název práce: Jazyk jako nositel komična v prózách Karla Poláčka
Jméno a příjmení autora: Tereza Malá
Osobní číslo: P08000693

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27. 6. 2012

Tereza Malá

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto formou poděkovala paní doc. PhDr. Evě Štědroňové, CSc., za její vstřícný a ochotný přístup a její odborné rady a připomínky během psaní mé bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala Bc. Zuzaně Junkové za její cenné rady, týkající se především formátování bakalářské práce.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat mé rodině za pomoc a podporu během studia.

Název bakalářské práce: Jazyk jako nositel komična v prózách Karla Poláčka

Název bakalářské práce: Language as the Means of Comic in Karel Poláček's Prose

Jméno a příjmení autora: Tereza Malá

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

ANOTACE

Tématem této bakalářské práce je jazyková komika v Poláčkových prózách. Konkrétně se jedná o románovou pentalogii, která je složena z próz Okresní město, Hrdinové táhnou do boje, Podzemní město a Vyprodáno, a o prózu Bylo nás pět. Kapitoly jsou věnovány charakteristice škál jazykových prostředků z hlediska jejich komických efektů a jazykové komice jako prostředku typizace maloměšťáckého života. V největší míře se jedná o časté užívání stereotypů, strnulých frází a klišé.

Klíčová slova:

jazyková komika, stereotyp, motiv, charakteristika, pentalogie

Název bakalářské práce: Jazyk jako nositel komična v prózách Karla Poláčka

Název bakalářské práce: Language as the Means of Comic in Karel Poláček's Prose

Jméno a příjmení autora: Tereza Malá

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2011/2012

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Eva Štědroňová, CSc.

ANNOTATION

The aim of this bachelor thesis is the language comic in Poláček's prose. In concrete terms the issue is Penta technology of novels, which is compounded from Okresní město, Hrdinové táhnou do boje, Podzemní město a Vyprodáno and the prose Bylo nás pět. Chapters are attended to the characteristic of language scale's means, their funny effects and the language comic as means of typical provincial life. The main issue is the use of stereotypes, stiff phrases and cliché.

Key words:

language comic, stereotype, motif, characteristic, Penta technology

OBSAH

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ	3
PODĚKOVÁNÍ	6
ANOTACE	7
OBSAH	9
1 ÚVOD	10
2 KRÁTCE O ŽIVOTĚ AUTORA	11
3 JAZYKOVÁ KOMIKA	14
4 VYBRANÁ LITERATURA	16
5 STEREOTYPNOST	19
5. 1 JAZYKOVÁ STEREOTYPNOST	20
5. 1. 1 POPISY POSTAV NA ZÁKLADĚ VNĚJŠÍHO VZHLEDU	21
5. 1. 2 POPIS POSTAV NA ZÁKLADĚ JEJICH VLASTNOSTÍ	28
5. 2 OPAKUJÍCÍ SE MOTIVY	51
5. 2. 1 MOTIVY KOLEM RODINY ŠTĚDRÝCH	51
5. 2. 2 MOTIVY KOLEM OKRESNÍHO MĚSTA	54
5. 2. 3 MOTIVICKÉ PRVKY V DÍLE BYLO NÁS PĚT	59
6 JINÉ JAZYKOVÉ PRVKY	62
6. 1 PERSONIFIKACE	62
6. 2 HYPERBOLA.....	64
6. 3 PŘIROVNÁNÍ	65
6. 4 SYNEKDOCHA	66
7 ZÁVĚR	68
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70

1 ÚVOD

Tématem této práce je „Jazyk jako nositel komična v próze Karla Poláčka.“ Cílem bakalářské práce je prostudovat vybranou prózu a odbornou literaturu, která se k danému tématu vztahuje, a následně se zabývat konkrétními jazykovými prvky, které jsou příčinou jazykové komiky.

V teoretické části se na úvod zmíníme o autorovi a o jazykové komice v obecné rovině. Následující kapitoly jsou převážně praktické. Pomocí ukázek z konkrétních próz si ukážeme, v čem spočívá Poláčková komika. Největší pozornost bude věnována Poláčkově pentalogii o okresním městě, ale samozřejmě si ukážeme i příklady z románu *Bylo nás pět*.

Budeme se zabývat stereotypem, který bude představovat největší část práce. Stereotyp, klišé a strnulé fráze jsou totiž pro Poláčkův styl nejtypičtější. Kapitola nazvaná *Stereotypnost* má mnohé podkapitoly. Nejdříve bude pozornost věnována popisům románových postav na základě jejich vzhledu a jejich vlastností. Následně se zaměříme na opakující se motivy. Tyto motivy budeme sledovat ze tří různých pohledů. Bude se jednat o motivy spojené s rodinou Štědrých, motivy kolem okresního města a motivické prvky v próze *Bylo nás pět*.

Poslední kapitola bude věnována jiným jazykovým prvkům, které způsobují komičnost próz. Bude se jednat o personifikaci, hyperbolu, přirovnání a synekdochu. Tyto jazykové prostředky jsou Poláčkem užívány též v hojné míře, což si na vybraných příkladech ukážeme.



OBR. Č. 1

2 KRÁTCE O ŽIVOTĚ AUTORA

Karel Poláček se narodil 22. března 1892 v Rychnově nad Kněžnou. Zde měl jeho otec obchod se smíšeným zbožím v domě, který je dnes již zbourán. Rodné město znamenalo pro Poláčka mnohem víc, než pro nás obvykle rodná města znamenají. Cyklus z okresního města je uměleckým ztvárněním Poláčkova dětství v Rychnově. Karel byl z početné rodiny, pocházel z pěti dětí, měl čtyři bratry. Jeho matka Žofie zemřela na tuberkulózu, když byl Karel ještě malý chlapec. Po matčině smrti přišla na řadu další tragédie v rodině, a to onemocnění jednoho z bratrů spálou. Otec se rozhodl, že to bude řešit radikálně. Než aby onemocněli každý postupně, zavřel je do jedné místnosti, aby se to odbylo společně, bohužel jednomu z bratrů zůstaly následky po nemoci až do konce života. Vlastní život Karel několikrát zachytil ve svých dílech, například v Okresním městě, Bylo nás pět či v Povídkách izraelského vyznání. Co se týče nejpropracovanější postavy, byl to kupec Štědrý z Okresního města, který měl představovat pana Poláčka staršího. Spisovatelova matka se objevuje

v Bylo nás pět jako jediná ženská postava, která neměla žádné komické vlastnosti.

V letech 1898-1903 Poláček navštěvoval pět obecných tříd v Rychnově a později nastoupil na místní vyšší gymnázium. V obecném povědomí bylo toto gymnázium známé jako piaristické a někteří profesori byli proslulí tím, že měli odpor k Židům. Nelze to však skutečně doložit. Ale pokud je to pravdou, je jisté, že Poláček nenašel u svých profesorů ani kapku milosti či spravedlnosti. Kvůli „vzdorovitému“ chování a kvůli třem nedostatečným z latinského a řeckého jazyka a z matematiky, musel Poláček gymnázium opustit a nastoupit na jiné vyšší gymnázium v Praze. Jako student byl spíše podprůměrný, ani v češtině neměl dobrý prospěch. Již v septimě se Poláček pokoušel psát napínavý román. Se spolužáky začal vydávat Vizigotskou revue.¹

Když v roce 1912 odmaturoval, přivydělával si jako začínající právník, jak sám uvádí: „*Byl jsem písařem u advokáta, který mi dal za dva měsíce najevo, že by mě bylo milo postrádat. Pak jsem byl zaměstnán u výrobců hasicích přístrojů. Šéfy jsme vůbec neviděli, ale brzy jsme se dozvěděli, že jsou na Pankráci. Neměl jsem štěstí na trvalá místa, až teprve na vojně, když mne odvedli, dostal jsem zaměstnání s celým zaopatřením.*“²

V Lidových novinách spolupracoval s bratry Čapkovými. Přispíval do Tribuny, později pracoval v redakci Českého slova a souběžně vydával vlastní humoristický časopis Dobrý den. Roku 1933 se vrátil do redakce Lidových novin a až do okupace, kdy byl z rasových důvodů nucen noviny opustit, zde zůstal. „*Po celou dobu svého publicistického působení psal soudničky, sloupky, fejetony, ale psal i prozaické články. Po přerušení novinařiny byl zaměstnán u Rady židovských starších při soupisu*

¹ HÁJKOVÁ, A.; Komika jako nástroj kritiky maloměšťáctví v díle Karla Poláčka, str 7,8
² HÁJKOVÁ, A.; Knížka o Karlu Poláčkovi; str.17

*knihoven židovských náboženských obcí.*³“ Tato práce ho zachránila před zařazením do transportu, ale jen dočasně. Když do něj byla zařazena jeho družka Dora Vaňáková, tak s ní dobrovolně šel do Terezína, odkud byli převezeni do Osvětimi, kde podle prvotního zdroje dne 19. 10. 1944 zemřel v plynové komoře. Toto datum bylo časem zpochybňováno tvrzením, že byl Poláček z Osvětimi převezen do koncentračního tábora Hindenburg a odtud byl roku 1945 přemístěn do koncentračního tábora Gleiwitz, kde patrně na přelomu ledna a února zemřel.

³ FORST, V.; Lexikon české literatury; str. 993

3 JAZYKOVÁ KOMIKA

Jazykovou komiku spolu s komikou situační a parodijní řadíme do výrazových prostředků komiky literární. „*Literární komika (z řec. komos = veselí) označuje žánrovou oblast, která těží svůj smysl z nesmyslnosti a je tak v protikladu k literatuře vážného, především sentimentálního, patetického, vznešeného či okázale oficiálního zaměření.*“⁴

Charakteristickými výrazovými prostředky jazykové komiky jsou „*slovní hříčky, situační kontrasty, zjednodušující stylizace, nadsázka, ironie, karikování, parodie.*“⁵ Tyto výrazové prostředky se většinou vzájemně překrývají a opakují. Podle těchto jazykových forem jsme schopni v literatuře poznat, o jakou z komik se jedná (slovní, situační či charakterizační).

Verbální komiku poznáme podle nepatřičného užívání slov, které je zvukově pitvorné, hravé, ironické či dvojsmyslné. Do slovní komiky řadíme i kumulaci jazykových stereotypů, což je charakteristický a často se objevující postup v Poláčkově tvorbě, zejména v jeho nedokončené pentalogii o okresním městě. Ovšem slovní komika se velmi často prolíná s komikou situační. Přičemž komika situační má za úkol ukázat svět jinýma očima, než je obvyklé. Může být zobrazená jako směšná záměna rolí či použití tradičních klišé.

Jazyková komika je důležitým prvkem Poláčkových próz, a to nejen humoristických. Konkrétně v těchto prózách se velmi často objevují opakující se promluvy, fráze a klišé, které jsou s jemnou nadsázkou zesměšněny. „*Postavy nemají vlastní charakter, jsou řízeny stereotypem, podobají se někdy až neživým automatům.*“⁶ Opakování stereotypních

⁴ PETERKA, J.; Teorie literatury pro učitele; str. 291

⁵ PETERKA, J.; Teorie literatury pro učitele; str.293

⁶ Česká literatura od počátků k dnešku; str. 595

přívlastků, formulí, celých vět a odstavců u Poláčka značí neměnnost a nehybnost života.

Poláčková komika však nespočívá pouze ve výše zmíněných jazykových prostředcích, ale i v mnoha dalších. Což si ukážeme dále.

4 VYBRANÁ LITERATURA

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala tyto Poláčkovy prózy. Nedokončenou pentalogii o okresním městě (*Okresní město*, *Hrdinové táhnou do boje*, *Podzemní město*, *Vyprodáno*), která vycházela v letech 1936 – 1939, a *Bylo nás pět*, prózu, která vyšla v roce 1946.

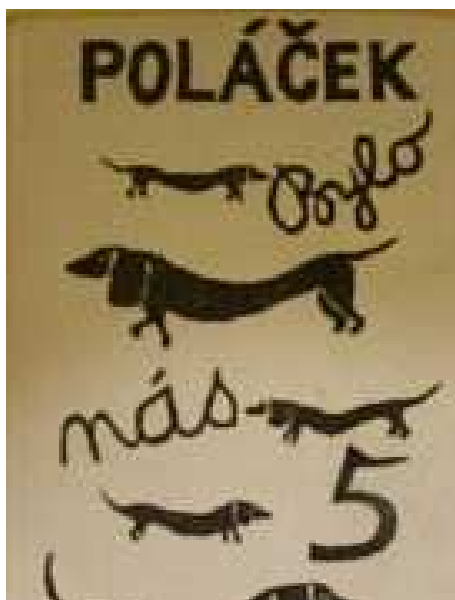


OBR. Č. 2

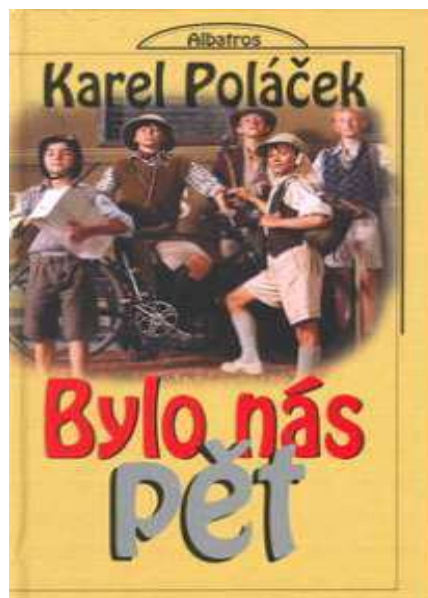
Cyklus o okresním městě má v Poláčkově tvorbě důležité místo. *Okresní město* patří dokonce mezi nejznámější Poláčkovy díla a celý cyklus bývá nazýván po této knize, která tvoří první díl nedokončené pentalogie. Na rozdíl od humoristické prózy *Bylo nás pět*, která se řadí do literatury pro děti a mládež, tento cyklus není humoristický, nýbrž tragikomický. Žánrově bych ho zařadila mezi společenský román s válečnou tematikou, *Podzemní město* dokonce mezi román válečný, což na první pohled není žánr, ve kterém bychom hledali nějaké znaky komiky. Opak je však pravdou.

Bylo nás pět patří k základnímu fondu české humoristické literatury a objevuje se v seznamech povinné literatury, ať už na základních školách, gymnáziích či ve vysokoškolských bohemistických oborech. Toto dílo je výjimečné tím, že pevněji nenavazuje na žádnou linii

jeho tvorby a působí na čtenáře jako geniální improvizace. Hrdinové se zde nijak nevyvíjejí a kniha je tvořena jednotlivými obrázky ze života školáka Petra Bajzy.⁷



OBR. Č. 3



OBR. Č. 4

Co se týče termínu společenský román, který jsem výše uvedla, ráda bych zmínila, co je pro tento román typické. Na rozdíl od románu psychologického se neupíná na jednoho hrdinu, ale snaží se široce zachytit společenské dění, různá prostředí a proniká do dobových sociálních problémů. V popředí těchto románů je vývoj jedince ve složitých společenských procesech, ale i zobrazení prostředí a množství postav, které ztělesňují různé sociální skupiny, vrstvy a třídy, které se navzájem střetávají.

Ráda bych také zmínila pojem maloměšťský román, který je žánrově pro Poláčkovu prózu příznačný. Maloměšťský román sám o sobě nepatří mezi základní literární žánry. Dal by se přirovnat k románu

⁷ srov. HÁJKOVÁ, A.; Komika jako nástroj kritiky maloměšťáctví v díle Karla Poláčka; str. 79

společenskému. Jak uvádí Mojmir Grygar ve své stati *Poláčkovo a Hrabalovo pojetí světa*,⁸ maloměstský román není pouze literárním žánrem, který se odehrává na malém městě. V tomto druhu románu se jedná zejména o společenské vztahy. Děj se většinou odehrává pouze v uzavřeném prostředí, u Poláčka konkrétně to bývá maloměsto (*např. Okresní město, Dům na předměstí, Hlavní přelíčení, Podzemní město, aj.*). Rád psal o tzv. malých lidech, o jejich každodenním životě, který je stereotypní a mnohdy i falešný, což rád odhaloval.

Grygar se také zabývá tím, o jaký humor se jedná v maloměstských románech. Píše, že „v *interview o Podzemním městě, uveřejněném 1937 v Lidových novinách, Poláček zdůraznil, že ho neláká vyhledávání individuálních, překvapivých, senzačních jevů, že mu jde o objevování souvislostí v životě, o poznávání toho, co určuje dané milieu, ovzduší, stav, habitus člověka.*“⁹ Tvrdí, že „*Poláčkovi pomáhal jeho humor vyjmout věci z běžného a opakovaného kontextu, který si lidé navykli vnímat jako logický stav věcí.*“¹⁰ Díky stereotypnímu opakování frází má čtenář pocit, že už vše dávno zná, že se nachází někde, kde jsou události neustále opakovány dokola ve stereotypním procesu.

⁸ LOPATKA, J. Ptáci vítají jitro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 37

⁹ LOPATKA, J. Ptáci vítají jitro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 98

¹⁰ LOPATKA, J. Ptáci vítají jitro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 98

5 STEREOTYPNOST

Pojem stereotypnost jsem si odvodila od slova stereotyp. Přičemž stereotyp můžeme chápat jako navyklý, ustálený či pravidelný úkon. To, že Poláček užívá stereotypní fráze, klišé či sousloví se dočteme skoro v každém článku či eseji o jeho tvorbě. Tento postup jsem tedy nazvala „stereotypnost.“

Podle mého názoru je právě využívání a opakování nejrůznějších stereotypů u Poláčka nejčastějším komickým prvkem. Tento stereotypní postup spočívá zejména v častém opakování frází, sousloví, konstantních přívlastků a mnohdy i celých vět či souvětí. Nejčastěji si těchto ustálených spojení všímáme u postav. Skoro každá Poláčkova postava je něčím charakteristická. Mnohdy si této vlastnosti či zvyku postavy všimne čtenář po přečtení pár stránek, ale u některých postav, které se v daném díle neobjevují tak často, musí čtenář číst pozorně, aby si uvědomil, že daná postava už jednou či vícekrát byla vylíčena stejným nebo velmi podobným způsobem.

Tyto rysy Poláčkova stylu můžeme sledovat i v mnoha jiných jeho dílech, nejen v těchto mnou vybraných. Např. v románu *Hlavní přelíčení* (1932). Tento román je výjimečný nejen tím, že jako jediný nejdříve nevyšel v novinách, ale i tím, že chtěl přimět kritiku, aby ho jako autora chápala vážně. Jako námět si vybral skutečný soudní proces. Už zde se objevují typické rysy Poláčkova stylu, jako je opakování frází, stereotypnost a užívání klišé.

Hovoříme-li o stereotypu, který se u Poláčka objevuje, tak lze konstatovat, že ho nacházíme v oněch charakteristikách, vlastnostech a různých aktivitách, které postavy pravidelně vykonávají. A objevuje se nejen v pásmu vypravěče, ale také v pásmu postav. Pavel Trost ve své stati z roku 1937 označuje řeč Poláčkových postav jako nositele komiky a

„považuje ji za epického činitele, který vstupuje do výpravně podané situace.“¹¹ A to platí jak o chlapcích z *Bylo nás pět*, pro které je charakteristická jejich klukovská „hantýrka“, tak o postavách ze ságy o okresním městě, kde každá postava má svou formu projevu.

Řeč postav nemá pouze formu přímé řeči, má podobu i polopřímých řečí, monologů, záznamu myšlenek, snů či „brumlání“ postav. „Brumlání si pod vousy,“ pozorování a komentování okolí je typické pro žebráka Chlebouna, zvaného Majorka. Blouznění a snění bychom mohli nalézt u nemocného Petra Bajzy, ale i u Jarouška, který je na vojně a zdá se mu sen o okresním městě.

5. 1 JAZYKOVÁ STEREOTYPNOST

Jak už jsem zmínila, pro Poláčka je charakteristická jazyková stereotypnost. Ať už se jedná o postavy a jejich opakující se konstantní přívlastky, popis na základě vzhledu, který je pro ně charakteristický, nebo o jejich rituály, které pravidelně či velmi často vykonávají. Stereotypnost je využita i v rovině motivické (např. kočka rodiny Štědrých, která se nepravidelně a leckdy nečekaně objevuje v cyklu o okresním městě).

Opakování, konkrétně v cyklu o okresním městě, jsou až nezvykle častá – „s tím se např. Šalda nedovedl vyrovnat, ostatně Trost psal svůj příspěvek¹² beze vsí pochyby právě na obhajobu Poláčka proti Šaldovu nedocenení kvalit jeho próz“¹³ – platí to zejména pro charakterizační prvky postav.

¹¹ GREBENÍČKOVÁ, R.; Konstrukce Poláčkovy románu ve světle Trostovy studie; str.

379

¹² Stař Pavla Trosta z roku 1937 Poláčkův román maloměstský

¹³ HAUSEBLAS, K.; Od tvaru k smyslu textu; str. 181

5. 1. 1 POPISY POSTAV NA ZÁKLADĚ VNĚJŠÍHO VZHLEDU

Velmi výraznou a propracovanou postavou je žebrák Chleboun. Zejména z hlediska rozsáhlého popisu, v porovnání s jinými postavami.

„Žebrák Chleboun, zvaný Majorek, vydal se na pouť, aby obešel příbytky dobročinných lidí. Vysoký, s nahrbenými zády, s nohama ovázanýma pytlou, belhal se středem ulice. Krhavé oči pohlížely přímo před sebe, zapadlé čelisti ustavičně žvýkaly; podoben slepci, rovnoměrně ťukal holí do dlažby.

*Postával na chodbách, klepal na dveře a zpod šedozeleného kníru, vycházela slova modlitby.*¹⁴

Tato ukázka je z druhého dílu cyklu o okresním městě -*Hrdinové táhnou do boje*. Vybrala jsem ji, protože v této ucelené části textu jsou všechny charakteristiky, které se o Chlebounovi v celém cyklu dozvídáme. Nejčastěji se s žebrákem setkáváme v díle prvním a druhém, avšak ve vzpomínkách či v dopise narazíme na žebráka Chlebouna i v dalších dílech ságy.

Jeho popis se neustále opakuje, ale ne vždy je v tak obsáhlé podobě, jak jsem uvedla v ukázce. Myslím tím, že ne vždy jsou vyjmenovány všechny jeho nejvýznačnější rysy, dokonce nejsou ani vyjádřeny podrobně. Např. jeho šedozelený knír je občas jen šedivý či nazelenalý, ale charakteristické pro jeho knír je, že se neustále pohybuje. Ať už to bylo bezdůvodné pohybování nahoru a dolů, nebo že „zpod šedozeleného kníru vycházela slova Otčenáše.“¹⁵ Také to bylo způsobeno tím, že jeho zapadlé čelisti ustavičně žvýkaly a neustále si něco pobrukoval, brumlal, bručel, či nahlas vyslovoval.

¹⁴ POLÁČEK, K.; *Hrdinové táhnou do boje*; str. 353

¹⁵ POLÁČEK, K.; *Okresní město*; str. 24

Postavou, která není tak výrazná a častá, ale přesto má k Chlebounovi blízko, je žebračka Anča. Přesněji Hladká Ančka, která se dříve jmenovala Kafuňková. Tato žebračka do děje až tak moc nezasahuje, dalo by se říci, že vůbec, přesto svou roli má, protože kromě dílu *Podzemní město* se Ančka objeví v každém díle. I když se její postava patří spíše k epizodním, nikdy autor nezapomene zmínit, že třese či kývá svou zvadlou hlavou na tenkém krčku.

Nejdůležitějšími postavami, co se děje týče, jsou bezpochyby členové rodiny Štědrých. Rodinu tvoří obchodník Gustav, jeho druhá žena, která přijala za své tři syny z předchozího manželství pana Štědrého – nejmladšího Jaroslava, prostředního Viktora a nejstaršího Kamila. Přestože tyto postavy tvoří jádro celé ságy, v podstatě nevíme, jak vypadají. Naopak, mnohem více toho víme o jejich chování, zvycích a charakteristických vlastnostech. Na což se zaměříme v následujících kapitolách.

Víme však, že otec rodiny má žlutý knír, který si často hladí a čechrá. Žlutý bude pravděpodobně proto, že neustále bafá svou dýmku, která je pro něho charakteristická. Dýmka není postavou nýbrž předmětem, ale přesto je v knize také líčena opakovaným popisem. Na hlavičce této dýmky byl vymalován císař v loveckém šatě. Tuto dýmku měl obchodník Štědrý velice rád. Při každé zmínce o obchodníkovi má dýmku u sebe a buď z ní saje, nebo ji zrovna nacpává tabákem, aby sát mohl. Ve čtvrtém díle si však z politických důvodů pořídí novou dýmku.

Když mluvíme o rodině Štědrých a popisu postav, je třeba zmínit prostředního syna Kamila. O jeho vzhledu víme, že má nazrzlý knírek a licousy neboli kotlety. Dalším jeho poznávacím znakem je oblečení, které se vůbec nehodí do okresního města - zvonovitý raglán, lesklý cylindr a citrónové polobotky. Kamil už nežije v okresním městě, ale v Olomouci,

kde je tato móda obvyklá. V okresním městě však vyvolává pozdvižení. Toto oblečení ale nevybočuje z dobové módy, pouze ze způsobu oblékání typického pro okresní město. V Olomouci Kamil s tímto oblečením zapadá do místního stylu oblékání.

Zatím jsem se zmínila o třech mužských postavách. Stojí za povšimnutí, že u každé z těchto postav je jednou z charakteristik knír. Motiv knírů, bradek a plnovousů je v tomto cyklu také velmi často opakujícím se motivem. Skoro pokaždé, když se hovoří o nějaké mužské postavě, zmíní vypravěč, jak vypadá jeho porost na obličeji. U výraznějších postav patří knírek k jejich hlavním charakteristikám, ale objevují se i takové, které nemají významnější dějovou funkci, mnohdy neznáme ani jméno postavy, ale přesto víme, jaké má vousy či knír.

Např. *„Krám obchodníka Štědrého se naplnil běženci. Dlouhé, bledé obličeje, **obrostlé plnovousy**, se tlačí až za pult..... vydal už všechny peníze, které měl připravené v zásuvce, ale **vousatých obličejů** neubývá.“¹⁶*

*„Jakýsi tulák s modrýma očima, **zarostlý řídkým, žlutým plnovousem**, svěsil s pryčny bosé, zkornatělé nohy a se zájmem přihlížel hře.“¹⁷*

*„Hudebníci žili kdesi v zákoutí, kam nedolehla vřava války. Jejich stejnokroje byly pestré a vyžehlené; čepice příliš vysoké. **Kníry měli z času míru, nakroucené a voskem slepené**, obličeje pak nadité, vykrmené erární polévkou.“¹⁸*

Předchozími ukázkami jsem chtěla doložit fakt, že symbolika vousů se u Poláčka objevuje i u osob, které nijak zvlášť nezasahují do

¹⁶ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 302

¹⁷ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 322

¹⁸ POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 615

hlavní dějové linie. V první ukázce se jedná o haličské běžence, kteří se ocitli v okresním městě během války. Druhá ukázka značí nedůležitost postavy tuláka neurčitým zájmenem „jakýsi.“ V poslední ukázce se jedná o válečné hudebníky, kteří se ale v díle častěji neobjevují.

Bylo to patrně dáno dobovou módou. A v románu se můžeme také dozvědět, že vousy dělají z chlapce muže. Proto v *Okresním městě*, když se domů z Olomouce vrací Kamil, má, jako nejstarší z bratrů, knírek, jako důkaz toho, že už je muž. O vousech či knírcích u jeho bratrů není zmínka. Aniž bychom tušili, jak jsou bratři staří, víme, že Kamil je nejstarší a již nebydlí se svými rodiči. Naopak Jaroušek je nejmladší a na začátku románu je ještě studentem. Také Viktor, který již nestuduje, stále bydlí s rodiči, což u obou mladších bratrů značí nezralost a nedospělost.

Zatím jsem se zmiňovala o postavách, které byly Poláčkem popsány na základě vzhledu. Tyto jmenované a nejenom ony mají i jiné velmi důležité poznávací znaky, které se často objevují a stereotypně opakují. Nicméně na následujících ukázkách z románu představím další postavy, které jsou v románu popsány též na základě vzhledu.

*„Byl to svalnatý muž s krátkýma nohama a krátce ostříhanou hlavou, čilý a shánivý, neboť touha po zisku ho měla k ustavičnému pohybu. Přes levou tvář se mu táhla **strašlivá jizva, která snadno nabíhala krví.**“¹⁹*

*„...cení zuby a knír se mu ježí. **Jizva, která se táhla přes jeho obličej, naběhla krví.**“²⁰*

*„Šikovatel stál nad nimi, **jizva v jeho tváři se podlila krví, i řval se zpěněnými ústy.**“²¹*

¹⁹ POLÁČEK, K.; *Okresní město*; str. 10

²⁰ POLÁČEK, K.; *Podzemní město*; str. 470

²¹ POLÁČEK, K.; *Podzemní město*; str. 486

Jakmile se v knize dočteme o jizvě, která nabíhá krví, hned se nám vybaví postava správce, později šikovatele Wagenknechta. První ukázka je z románu *Okresní město*, kde se s touto postavou setkáváme poprvé, stejně jako s jinými obyvateli městečka. Ovšem mnohem více se tato postava prosadí až ve třetím díle cyklu o okresním městě. V prvním díle nám byl správce představen (viz první ukázka). Proto si na prvním úryvku můžeme všimnout mnohem delšího popisu, než který se objevuje dále. Tato postava se dostává do popředí až ve třetím díle, kde se ze správce stává šikovatel.

Další postavou, se kterou se setkáváme až ve třetí části románu je voják Habětín. Pro něho je charakteristické, že má ruce v kapsách, plášť přehozený přes rameno, nosí šikmo nasazenou čapku, zpod které mu kouká rusá kadeř, a že má cigaretu často přilepenou k dolnímu rtu. Stejně jako u žebráka Chlebouna se vyjmenované znaky neobjevují vždy v ucelené podobě.

*„Prochází se volným samolibým krokem odvážlivce a siláka, **ruce v kapsách, plášť přehozený přes plece; zpod šikmo nasazené čapky dere se rusá kadeř; nakroucené vousky a cigareta, přilípnutá k dolnímu rtu, mluví o smělém duchu, který snadno překračuje zákony a pravidla.**“²²*

*„Kolébá se v bocích, líně mhouří svá drzá očka; na prsou se mu blyští medaile za statečnost; **plášť volně přehozený přes ramena, bledá vousiska nakroucená a rusá kadeř se mu dere zpod šikmo nasazené čapky.**“²³*

²² POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 459

²³ POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 486

„Plášť volně přehozený přes rameno, šikmo nasazenou čapku, s rukama v kapsách posměšně hledí na muže s krumpáči a lopatami.“²⁴

Dalšími postavami, které určitě stojí za zmínku, jsou měšťané, kteří se pravidelně scházejí v lékárně U milosrdného bratra. Jsou jimi agent Raboch, poštovní správce Pecián, zámecký kastelán Vepřek, zasilatel Wachtl a lékárník, jehož jméno se v románu nedozvíme.

Než se zaměřím na konkrétní postavu z oněch jmenovaných, tak musím zmínit jeden znak, který je všem společný. Týká se vnějšího popisu neboli vzhledu, na který jsem se zatím soustředila. Tímto společným znakem všech pánů je pláštěnka. Už jen představa těchto měšťanů, kteří spolu sedí u stolu a mají na sobě pláštěnku, je podle mě komická, ale tento komický prvek je zdůrazněn tím, že se neustále objevuje a stereotypně opakuje vždy, když je v knize zmínka o lékárně U milosrdného bratra.

*„A když se setmělo, tehdy seděli v lékárně U milosrdného bratra **muži zahalení v pláštěnky** a upíjeli rosolku, kterou jim naléval zdvořilý a usměvavý lékárník.“²⁵*

*„Avšak nikdo z **mužů v pláštěnkách** se nepohnul.“²⁶*

*„Do noci zářilo okno osamělého domku na ostrově jako ohnivé oko. K tomuto domku směřovaly kroky **mužů zahalených v pláštěnky**.“²⁷*

Dle mého názoru je motiv pláštěnek spojen nejenom s lékárnou, ale také s cestou těchto mužů do nedalekého nevěstince, ale k tomu se ještě dostaneme později.

²⁴ POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 488

²⁵ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 178

²⁶ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 268

²⁷ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 673

Teď už k poslednímu z výše vyjmenovaných mužů. Ačkoliv i všechny další postavy, které jsem uvedla, jsou samozřejmě nějakým způsobem důležité a hrají v románu svou roli. Zejména agent Raboch se v mé práci určitě ještě objeví, ale zaměřím se na něho z jiného hlediska než právě na lékárníka, protože co se týče vnějšího popisu, tak právě on je z výše jmenovaných nejdůležitější.

Přestože se v románu nikdy nedozvíme lékárníkovo jméno, máme o něm jinou informaci. Nebudu teď zmiňovat jeho charakter či jeho pravidelnou činnost, kterou provádí, když za ním přijdou měšťané. Na citacích z románu ukáži, co mám na mysli.

„Zde se každý den scházelo několik měšťanů a lékárník, zdvořilý muž s hnědou parukou, ...“²⁸

„Starosta v rozpacích pohleděl na lékárníka a ten si sáhl na hnědou paruku a odpověděl...“²⁹

„Uvítal ho lékárník, usmívavý a zdvořilý, s prokvetlou tváří, s hnědou vlásenkou.“³⁰

Každá z těchto ukázek je z jiného dílu cyklu o okresním městě. Tudíž lékárník se objeví v každém díle ságy až na díl třetí, který se neodehrává v okresním městě, ale na frontě. Zajímavost, které jsem si všimla a lze si jí povšimnout na mnou vybraných ukázkách, je změna pojmenování původně paruky na vlásenku. V *Okresním městě* je lékárník představen jako muž s hnědou parukou, ale v posledních dvou dílech románu, kde se objevuje, už se nejedná o paruku, ale o vlásenku. Samozřejmě, že se jedná o to samé, ale z hlediska jazyka je to zajímavá změna, které by si měl pozorný čtenář všimnout.

²⁸ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 30

²⁹ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 350-351

³⁰ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 672

Postavou lékárníka bych ukončila tuto kapitolu, která se zaměřila na vnější popis hrdinů. Ale co se týče postav, ještě se o nich zmíním v další části práce, avšak z jiného hlediska. Zmíním se nejenom o postavách, o kterých už byla řeč, ale i o jiných.

5. 1. 2 POPIS POSTAV NA ZÁKLADĚ JEJICH VLASTNOSTÍ

V této kapitole se budu věnovat postavám, o kterých už byla řeč, protože se dozvídáme nejenom informace o jejich vzhledu, ale i o jejich chování. Objeví se tu však také postavy, o kterých v podstatě nevíme, jak vypadají, ale známe jiné jejich vlastnosti. Tyto vlastnosti, zvyky, charakteristiky či určitý typ chování uvádím z důvodu stejné důležitosti, jako byl vnější popis postav. Tím důvodem je stejný jazykový postup, který zde autor používá. Stejně tak, jako se opakovaly vnější popisy postav, se v románu objevuje stereotypní líčení chování některých z postav.

Stejně jako v předchozí části práce začnu s důležitou postavou žebráka Chlebouna. Proč si myslím, že je to důležitá postava? Odpověď by se dala nalézt v knize Hany Svobodové *Karel Poláček nezemřel*.

Svobodová tvrdí, že cyklus o okresním městě by se žánrově dal charakterizovat jako kronika, přesněji řečeno se podle ní jedná o zvláštní druh kroniky maloměsta, která je ozvláštněná novinářským komentářem. V této kronice se podle ní právě žebrák Chleboun stává ustřední postavou, která zde představuje reportéra – komentátora. Protože vypravěč se neúčastní děje, předává slovo žebrákovi. S podobným způsobem stylu vyprávění, postava – komentátor, se u Poláčka setkáváme i v *Bylo nás pět*, kde se reportérem děje stává školák Petr Bajza.

Spojení, žebrák – reportér, je samo o sobě groteskní. Grotesknost je však zesílena tím, že Chlebounův komentář je doprovázen chórem

ostatních žebráků z chudobince.³¹ Chleboun je komický zjevem, o čemž už jsem se zmiňovala, ale i svou všudypřítomností a tím, že se nemění a nestárne, jak píše Svobodová.

„Vždy starý nezestár, hubený neusýchal. Byl už tak stár, že se měnil v přelud, neboť takřka už neměl současníků, kteří by dosvědčili jeho existenci.“

„Vysoký s vysedlými lopatkami, bral se svou cestou, tvář obrostlá bílými štětinami, žebráckým plnovousem, který neroste. Krhavé oči pohlížely přímo před sebe; nazelenalý knír se pohyboval. Na cestu mu svítilo bílé, letní slunce. Kráčel uprostřed ulice, neboť chodníky byly zřízeny pro majetné lidi. Za ním se táhl zatuchlý zápach, který dráždil psy k zběsilosti.“³²

V ukázce je Chleboun – reportér – komentátor - podrobněji představen. Žebrák Chleboun se objevuje všude, kde se něco děje, tudíž ve společnosti. Ať už na veřejných místech, jako je náměstí, nádraží či některý z obchůdků v maloměstě, nebo v chudobinci, kde mu společnost dělají ostatní žebráci, kteří zde žijí. Už v prvním díle ságy nás Chleboun seznamuje s městečkem a popisuje čtenáři postavy, které zde žijí. Informace čtenář získává od Chlebouna, ať už v podobě přímé řeči, kdy se baví s některou z postav, ve formě jeho myšlenek, které se v románu objevují oddělené uvozovkami, nebo díky jeho častému bručení si pod vousy. Někdy je žebrák s obyvateli maloměsta v přímém kontaktu, jindy pozoruje dění oknem či z povzdálí. František Všeticka dokonce tvrdí, že žebrák je obdařen nadpřirozenými schopnostmi, jako je např. duchovní zrak, díky kterému vidí i do měšťanských domů. Ve svém článku *Stavba Poláčkova Okresního města* uvádí i příklad, na kterém si můžeme této nadpřirozené schopnosti povšimnout.

³¹ Srov. SVOBODOVÁ, H.; Karel Poláček nezemřel; str. 53

³² Srov. SVOBODOVÁ, H.; Karel Poláček nezemřel; str. 60-61

„Když se v rodině Štedrých chystalo k výtržnosti, tehdy se zavírala všechna okna i dveře, aby žádný zvuk nepronikl k sousedům. Přesto však žebrák slyšel každé slovo a svým duševním zrakem viděl výjev, který se odehrával za zavřenými dveřmi. Znal rodinné tajnosti bachratých domů.“³³

Žebrák má ještě jednu komickou vlastnost. Přestože je žebrákem, je docela bohatý, ale paradoxem je, že to nemůže dát na odiv. Pojem bohatý musíme chápat s nadsázkou, protože kdyby byl opravdu bohatý, tak by nemohl být žebrákem. Tím, že každý den obchází obyvatele maloměsta a prosí je o almužnu, nastřádal mnoho peněz. Bohužel si tyto zlatáky nemůže užít, protože kdyby měšťané viděli, že žebrák utrácí peníze za něco jiného, než je pro jeho život nezbytné, tak by mu almužnu přestali dávat. Proto si Chleboun pouze ve svých představách kupuje perníky od perníkáře na městských slavnostech, sladkosti od cukráře, okolo kterého chodí každý den, ba dokonce ve svých snech navštěvuje i místní nevěstinec. Opravdovým žebrákem se stal až v době války, kdy byl všeho nedostatek. Žebrák se za války stal šťastným, měl radost, že válka ožebračila i ostatní obyvatele maloměsta.

Grotesknost u této postavy nacházíme i v jejím vyjadřování. Žebrák ve svých promluvách často používá archaismy a jeho řeč působí mnohdy až biblicky. Tyto archaické monology opět nabývají komičnosti opakováním. Nejčastěji jsou však žebrákovy promluvy kazatelsky naučné a mravokárné.³⁴ Chleboun vždy sleduje nějaké dění a následně si pod vousy bručí. Následující ukázky směřují ke Kamilovi, synu obchodníka Štedrého.

³³ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 76-77

³⁴ LOPATKA, J.; Ptáci vítají jitra zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 37

„- A . . . a . . . tak . . . tak . . . – breptal, - nezachová se synáček . . . hlavu nosil vysoko . . . a neměl přijet . . . není čas na návštěvy . . . nemá tu nic k pohledání . . . žádné potěšení nepřinesl . . . – ³⁵

„- Naplácali mladému pánovi, - chrochtal s libostí, - spravedlivě ho poučili, šviháka . . . Chtělo se ti . . . tento . . . zpívat? . . . a to, holenku, není dovoleno . . . páni to nemají rádi . . . není do zpívání. S komínem na hlavě chodit, ve fajnovejch šatičkách se kroutit . . . já bych taky . . . tento . . . doved', copak o to, ale našinec hadráka smrdí . . . a . . . a . . . na nic jiného myšlení nesmí mít . . . a teď ty krásný doby minuly a ty musíš v modrý zástěře tatínkovi pomáhat . . . nasekal synáčkovi, aby bujnost z těla vyhnal . . . – ³⁶

Vedle role komentátora, o které jsem už psala, má Chleboun ještě druhou roli. Touto rolí je být šaškem pro obyvatele maloměsta. Ukázky použiji stejné jako Hana Svobodová v díle *Karel Poláček nezemřel*, protože jsou velice výstižné.

„Kucep s příručím vyběhli z krámu, dívali se za nuzákem a ohýbali se smíchy. Měšťanům sloužili žebráci za šašky. Chudoba působila na ně neodolatelně komicky. Není to k smíchu, když někdo zestárl a nenadělal si jmění? Když mu v kapse nezvoní groše? Když ustavičně smrdí krejcarem? Chodí v hadrech dům od domu a pořád šeptá slova modlitby? Když zemře, pak ho bez dlouhých okolků šoupnou do jámy, konec a dost . . . Člověk by se neudržel smíchy. A kupec Zoufalý utírá si oči a hýká: Ten koukal! Hoho! Jak skákal! Jaktěživ jsem se tolik nezasmál. ³⁷

³⁵ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 25

³⁶ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 28

³⁷ SVOBODOVÁ, H.; Karel Poláček nezemřel; str. 61

„Když se přiblížil ke skupině dělníků, tu jeden mladík popadl džber a vychrstl na něj špínu. Mužové se rozřehtali, ale žebrák kráčel vážně jako prorok, nevšímaje si toho, že mu voda stéká po hadrech.“³⁸

Žebrák za celý svůj život neopustil maloměsto. Svobodová ho nazývá poutníkem, který putuje v kruhu po svém maloměstě. Čehož si čtenář sám všimne, pokud pozorně čte. Žebrák každý den obchází celé městečko a dožaduje se almužny. Žádá neustále ty samé lidi, i když od některých ví, že se ničeho nedočká. Jeho trasa po okresním městě má záchytné body, které tvoří určitě lékárna U milosrdného bratra, Hostinec Na rybárně, dům a obchod pana Štědrého, obchod kupce Zoufalého, místní cukrářství a kadeřnictví pana Sedmidubského. Všechna tato místa Chleboun pravidelně navštěvuje, sleduje dění, které na oněch místech probíhá, a žádá almužnu.

Další velice důležitou postavou v románu je agent Raboch. Objevuje se v každém díle, to znamená, že nejenom žije spolu ostatními v maloměstě a sdílí s nimi všechny radosti i strasti, ale dokonce se účastní i války, a tak na nějaký čas městečko opustí.

Já osobně bych Rabocha jmenovala do funkce místního informátora. Pravděpodobně má něco společného se žebrákem Chlebounem. To společné je účast u všech důležitých situací, rozdíl je však v prezentaci těchto mužů. Chleboun, jak už bylo řečeno, je všude a jeho úloha v románu je vyprávět to čtenáři. Raboch, na rozdíl od žebráka, má za úkol informovat obyvatele okresního města. Jakmile se dozví něco nového a podle jeho mínění důležitého, tak neváhá se o to podělit s ostatními.

„Ve městě se rozšířila zpráva, že mladá paní Pecinová uprchla svému manželovi a žije nyní v Praze. Tuto zvěst přinesl agent Raboch.“

³⁸

SVOBODOVÁ, H.; Karel Poláček nezemřel; str. 61

Osvěžen zajímavou novinou vířil agent po městě, postával s babami na rozích a dychtivě rozmlouval, těkal po ulicích, vnikal do domácností s oním poselstvím, rozjařen a rozpálen nahlížel do hospod. Omládl a jeho potutelná očka se kmitala jako rtuťové kuličky.³⁹

„Agent Raboch vyletěl z příbytku jako střela. Zakroužil po městě, vpadal do hospod a postával s babami na rozích. Jeho obličej byl obzvláště zarudlý a oči mu hrály. Všude musil zvěstovat, že Kamil, syn obchodníka Štědrého, si přivedl mladou manželku. Věděl, čím je dcera mladá paní, z jakého je domu, ba dokonce i vyšmejdil, kolik přinesla svému muži věna.⁴⁰

Z těchto ukázek je zřejmé, že agent Raboch se všechno dozví jako první a také chce být prvním, kdo o oněch novinkách bude vyprávět dál. Dalo by se říci, že je to jeho záliba. Druhou ukázkou bych ještě doplnila následujícím.

„Za drožkou klusal žebrák Chleboun, zvaný Majorek. Zastavil se opodál, aby viděl, jak Kamil pomáhá své manželce z kočáru. Šlo to ztěžka; měla příliš úzké sukne a nemohla dosáhnout nožkou na stupátko; mladý muž ji nesl v náručí a postavil na zem.⁴¹

Zde je přímo vidět situace, kdy se v okresním městě děje něco neobvyklého, co neodpovídá stereotypnímu životu, na který jsou místní lidé zvyklí. A kdo nesmí u tohoto děje chybět? Ano, samozřejmě agent Raboch a žebrák Chleboun. Každý zde však má svou odlišnou úlohu. Agentovi stačí, že ví, kdo přijel, a okamžitě se chce s novinkou pochlubit. Chleboun zde také nesmí chybět, ale on už se ujímá role reportéra, staví se opodál a sleduje celý tento děj.

³⁹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 130

⁴⁰ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 140

⁴¹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 140

Agent však nejenom, že šíří nové zprávy, ale on je i shání. Což je přirozený proces, zprávy k němu samy nepřijdou. Rád se zajímá o rodinu Štědrých, proto často navštěvuje pana Štědrého v jeho obchodě. Navštěvuje ho, ale nejenom proto, aby nenápadně vyzvěděl, co je u Štědrých nového, ale také obchodníkovi rád sdělil, co nového se dozvěděl on sám.

*„Agent Raboch několikrát zakroužil kolem příbytku obchodníkovy a pak se přímo snesl do krámu. **Usadil se na pytlí kávy** a zřejmě se chystá k řeči. Pohrává si s přívěskem u hodinek a v očích se mu kmitají potměšilé jiskřičky.“⁴²*

*„**Na pytlí s kávou usedl agent Raboch** a znamenal, že ten pytel se snižuje den ode dne. . . . Všechno ví, co se děje, všechny zprávy dostáv z první ruky. . . . Agent cítí, že ono tajemství neudrží, tajemství kypí, bublá, tajemství zdvíná pokličku.“⁴³*

Když navštívil obchodníka Štědrého, usedl na pytel od kávy. Tato situace se stává opět komickou, protože se tak stane pokaždé, když vstoupí do obchodu.

Už jsem psala o spojitosti postav agenta a žebráka. Tyto postavy pojí nejenom jejich role či úloha, kterou v románu mají. Už bylo řečeno, že žebrák také plní úlohu místního šaška. Agent Raboch je jeden z mnoha lidí, kteří se mu posmívají. Ovšem u Rabocha je to jakýsi rituál, který si prostě neodpustí, pokud žebráka potká. Jeho záměrem je žebráka ponížit a ostatní přihlížející pobavit. Jednou na něho zavolaal, zda-li si chce vydělat pěťák, což je pro žebráka skoro řečnická otázka. Před zraky mnoha lidí provedl jakési kouzlo s mincí. Mince zmizela. Agent se žebráka zeptal, zda-li ví, kde mince je. Samozřejmě nevěděl. Rabochova odpověď na

⁴² POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 97

⁴³ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 289

žebrákovu adresu zněla: „*Tak když nevíš, táhni!*“⁴⁴ Žebrák poníženě odcházel a Raboch se převelice bavil a byl na sebe pyšný, že pobavil i přihlížející.

Na konci předchozí kapitoly jsem naznačila, že se ještě vrátím k mužům, kteří se scházejí v lékárně U milosrdného bratra. Pro jistotu zopakuji o koho se jedná. Mezi tyto muže patří agent Raboch, o kterém jsme se už dozvěděli podrobnější informace výše, poštovní správce Pecián, zámecký kastelán Vepřek, zasilatel Wachtl a bezejmenný lékárník. Během celého románu se osazenstvo obměňuje, což je způsobeno válkou, která probíhá, avšak jmenovaní muži patří k nejstálejším návštěvníkům.

Nejen, že se tito muži pravidelně scházejí v lékárně, ale zde jejich setkání většinou nekončí. Jejich zvykem je návštěva další budovy, která má svou roli v okresním městě. Jedná se o místní nevěstinec, který patří panu Facalítovi. Majitel nevěstince, který se nazývá Hostinec Na rybárně, patří také k postavám maloměsta, které mají svůj příběh, ale o Facalítovi až později.

Prvním stanovištěm pánů je již zmíněná lékárna. V lékárně debatují o dění ve městě. Každý se podělí o nově získané informace, které se mu odněkud donesly. Bezpochyby největším informátorem je místní agent Raboch, o kterém už řeč byla. To zasilatel Wachtl raději než nové informace dává na odiv hmotné věci.

„Zasilatel Wachtl vstoupil do lékárny a principál mu podal skleničku likéru. Zasilatel se napil a pak vytáhl z kapsy umělecký měsíčník a ukázal svým přátelům reprodukci obrazu. Obraz se skládal z barevných

⁴⁴ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 82

*skvrn a tlustých čar; a pod ním bylo napsáno: - Raymond Matějka : Žena v koupeli. Olej. Páni se zahleděli na obraz.*⁴⁵

*„V tom však vstoupil do dveří zasilatel Wachtl. Lékárník poskočil a posloužil mu rosolkou. Zasilatel se pochlubil snímkem, jenž představoval vítání poslance na nádraží.“*⁴⁶

*„Zasilatel, jenž míval vždycky něco nového, čím se vyznamenal ve společnosti, pochlubil se právě vydanou dvoukorunovou bankovkou.“*⁴⁷

V předchozích úryvcích můžeme vidět Wachtlovu snahu zapůsobit na své kolegy. Ať už přinese do lékárny obraz, fotografii nebo novou bankovku. Zasilatel je všem znám tím, že se rád pochlubí novými věcmi. Vypravěč na tuto skutečnost čtenáře připraví tím, že zdůrazní jeho příchod do lékárny, což jsem v ukázce zvýraznila. Jakmile se čtenář dozví, že zasilatel Wachtl vstoupil do lékárny, je plný očekávání, s čím novým opět přichází.

V první a druhé části úryvku si můžeme povšimnout ještě jedné věci, a to skleničky či rosolky. Tento motivický prvek se v románu často objevuje. Jakmile přijde do lékárny nový host, lékárník ho okamžitě obslouží. Toto tvrzení bych ráda doplnila následující ukázkou, ve které bude vidět další opakující se prvek, který je spojený se sklenkou.

*„Lékárník nalil ještě jednou do **čtverhranných sklínek**. Páni pozdvihli číšky, světácky přimhouřili jedno oko a přitukli si.“*⁴⁸

*„Lékárník uctil hosta likérem ve **čtverhranné sklínce** a pensionovaný poštmistr srkal ...“*⁴⁹

⁴⁵ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 137

⁴⁶ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 178

⁴⁷ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 265

⁴⁸ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 266

⁴⁹ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 672

To, co jsem chtěla ukázat, je spojení čtverhranná sklínka. Sklenka, ze které návštěvníci pijí nápoje od lékárníka, je nejčastěji popisována jako čtverhranná. Ano, občas je to pouze sklínka či rosolka, ale nejčastěji lékárník nalévá do čtverhranných sklenek. Může se to zdát jako nedůležitý motivický prvek, ale jelikož patří mezi často opakované, stává se důležitým a je neodmyslitelnou součástí lékárny.

K pravidelnému debatování a popíjení likéru patří i dělání si legrace ze žebráka Chlebouna, ale o tom už byla řeč. Zde bych však navázala další postavou, která je terčem posměchu. Jedná se o písaře Růžičku. Růžička není vyloženě komickou postavou, jako je Chleboun. Co se týče komičnosti ve spojitosti s Růžičkou a Rabochem nastíním v následujícím úryvku z románu.

„Pan Raboch zakřičel: „Růžička! V písárně všechno v pořádku?“ a hrdě pohlédl na společnost. Písař srazil podpatky a po vojsku hlásil: „Všechno v pořádku, pane šéfe.“⁵⁰

„Mezi obecenstvem spatřil svého písaře, jenž, nakadeřený a vyžehlený, seděl s několika slečnami. Agent se nezdržel a zařval přes celý sál: „Růžička!“ písař vyskočil se svislýma rukama. „Rozkaz, pane šéf?“ „Všechno v pořádku?“ „Prosím, ano, pane šéf!“ agent se pyšně rozhlédl jako majitel dobře vycvičeného psa, jenž ukázal své umění.“⁵¹

V úryvku vidíme repetiční scénu, která nastává pokaždé, když se tito muži setkají. Agent Raboch se ptá svého písaře, zda je vše v pořádku v práci, bez ohledu na to, kde se potkají. Agent totiž před veřejností rád poukazuje na svou všemocnost. *„Na otázku, co je nového, odpovídají Poláčkovi hrdinové s oblibou – „všecko je v pořádku.“ Je to jakoby zaklínací formule, která signalizuje, že vše se děje a opakuje, jak náleží.“⁵²*

⁵⁰ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 60

⁵¹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 133

⁵² LOPATKA, J.; Ptáci vítají jaro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 99

Nejenom Růžička tak odpovídá Rabochovi, ale i Facalík panu poštmistrovi:

„Společnosti vyšel vstříc majitel hostince, pan Facalík. . . . Plyšový mužík se klaněl, mnul si ruce a klokoťal hedvábným hlasem. „Všechno v pořádku, Facalíte?“ zaskřípěl poštmistr, „nic nového?“ „V pořádku, prosím, v úplném pořádku,“ klaněl se mužík.“⁵³

V druhé části románu dochází k paradoxnímu zvratu. Vztah agenta Rabocha a písaře Růžičky se mění. Důvodem je války, ve které se Raboch z *dopuštění zákonů a dějin stává sluhou svého bývalého podřízeného*.⁵⁴ Růžička už není písař, nýbrž nadporučík, a agent Raboch je jeho vojenským sluhou.

„Nadporučík se vrtěl na svém sedadle a obracel se dozadu. Na místech k stání, mezi chasníky a děvečkami, objevil svého sluhu Rabocha, který přibyl do okresního města, provázeje svého pána. „Raboch!“ křikl nadporučík přes celý sál. Důstojnický sluha srazil podpatky a vypjal prsa. „Rozkaz pane nadporučíku?“ odpověděl vojenským hlasem. „Všechno v pořádku, Raboch?“ „V pořádku, poslušně hlásím, pane nadporučíku!“ „É . . . tento . . . Po představení se u mne hlaste. Budu vás potřebovat.“⁵⁵

V této ukázce je jasně vidět *zákon principu přesýpacích hodin*.⁵⁶ Scéna je skoro identická se scénami, se kterými jsme se setkali doposud, ale hlavní aktéři si prohodili své role. Scéna je sama o sobě komická, ale její komičnost graduje právě v druhé části románu, kde se tzv. otočí přesýpací hodiny. Raboch svůj pád bere, jako by se nic nestalo, a od první chvíle se chová jako podřízený, i když tomu dříve bylo naopak. „Sepětí

⁵³ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 267

⁵⁴ LOPATKA, J.; Ptáci vítají jaro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 99

⁵⁵ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 385

⁵⁶ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 73

mezi oběma těmito postavami naznačil Poláček také aliteračně : *Raboch a Růžička*.⁵⁷

Jak už jsem naznačila, dalším místem, kde se tito muži scházejí, je místní hostinec pana Facalíta. Přesněji řečeno, scházejí se v lékárně a do nevěstince se později přesunou. O pláštěnkách, které muži nosí, už řeč byla, přesto tento motivický prvek musím připomenout, protože pláštěnky souvisí s cestou mužů do nevěstince. Vždy, když muži mění lokalitu, na cestu se obléknou do pláštěnek, pravděpodobně proto, že nechtějí být při cestě do nevěstince poznáni.

U dveří je vždy přivítá sám pan majitel. Vypravěč Facalíta označuje jako plyšového mužíka. Tento plyšový mužík také nosí plyšové pantofle a vůbec mnoho věcí, které Facalík vlastní, jsou plyšové.

„I kapitoly odehrávající se v nevěstinci mají svůj syžetový stereotyp. Návštěvu koná vždy pětice sousedů z lékárny U milosrdného bratra; pak přicházejí na řadu prostoduché záznamy v dívčím památníku (Poláček tyto záznamy cituje) a v rozhodném okamžiku, když poštovník odvádí slečnu na pokoj, vtrhnou dovnitř dva mladíci a přerušují zábavu. Jedním z těchto mladíků je příručí Růžička“⁵⁸

„Poštovník se sklonil ke slečně a něco jí zašeptal. Oči se mu zakalily a počal se chechtat. Dívka přisvědčila. Oba se zdvihli a kráčeli ke dveřím. Páni zamžikali očima a neurčitě se usmívali. Bledý kastelán se opět sklonil k památníku. V tom však se s hlukem vevalili dovnitř dva mladíci.“⁵⁹

„V místnosti nastalo ticho. Staří páni vystřízlivěli. Pan Pecián se slečnou zastavil na půl cestě... - No, tohle, - udělal si zasilatel. – Ta

⁵⁷ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 73

⁵⁸ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 73

⁵⁹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 92

hanba! – zabědoval kastelán. – Já to věděl, - pomyslíl si Raboch. Změřil příkře absolventa obchodní akademie. – Vyhodím ho, - rozhodl se. – Musí mi z domu. Netrpím takovou zhýralost. Zavrčel: „Styděte se – mladý člověče . . . Máte to pěkné zásady!“⁶⁰

V tomto úryvku jsem doložila, co jsem výše uvedla. Mladík, který se objevil v nevěstinci, byl Kamil Štědrý a jeho kolegou byl Růžička. Starší muži, kteří byli těmito pány vyrušeni, se při této situaci vždy rozhořčí. Vypadá to, že kárají mladíky za jejich nemravnost, ale naopak, stydí se, že je tam mladíci viděli. Proto pokaždé, když jsou vyrušeni, tak zpanikaří a nevěstinec opouštějí.

Než však nevěstinec opustí, náramně se zde baví. Agent Raboch pravidelně vhadzuje mince do orchestrionu, píše do památníku a všichni muži spolu opět debatují a popíjí. O orchestrionu je zmínka vždy, když jsou muži v hostinci. Opakovaně se zde objevuje, že na orchestrionu je vyobrazena bílá labuť, která mává křídly a blíží se k nahé ženě. V salonu je také pokaždé vidět tlustá slečna, která zde vasedává, a obraz ženy s tučným, růžovým poprsím v těžkém zlatém rámcí.

„Poláčkův čtenář má pocit, že už všechno dávno zná, že se pohybuje ve světě, kde události existují pouze jako opakované, stereotypní procesy.“⁶¹ Toto tvrzení je platné i v případě hostince. Přestože se stane nečekaná událost a vykřičený dům vyhoří, což by mohla být událost, která rozčepí hladinu života ve městěčku, byla velmi rychle „smetena ze stolu.“ Alespoň navenek, protože pan Facalít dal dům opravit a nadále se věnoval své živnosti.⁶²

Větší změna nastává v poslední části románu *Vyprodáno*, kde se pan Facalík ožení.

⁶⁰ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 92-93

⁶¹ LOPATKA, J.; Ptáci vítají jaro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 98

⁶² srov. LOPATKA, J.; Ptáci vítají jaro zpěvem, poddůstojníci řvaním; str. 99

„Páchlo to tu po čerstvě vyžehleném prádle, podlaha byla vydrhnutá, záclony na oknech splývaly tuhé a naškrobené, nábytek potažený rudým plyšem, byl chráněn plátěným obalem. Stůl byl pokryt háčkovanou pokrývkou. Všechno tu dýchalo manželstvím, manželstvím strohým a příkrým, manželstvím naplněným neúprosnou čistotou, která s křikem zaháněla od prahu zablácené boty.“⁶³

Tímto úryvkem jsem doložila popis většiny změn, které nastaly v hostinci. Jediné, co zůstalo na svém místě, byl orchestrion a barvotisk v pozlaceném rámu, jakási odaliska s ohromnými prsy a vějířem z pštrosích per. Paní Facalítová nebyla hezká, ale byla to sirota po vdově pensistce a neměla jiného příbuzenstva. I dění ve vykřičeném domě se rázem změnilo. Nejen, že paní Facalítová neustále uklízela, ale využívala i slečny, které v hostinci byly k dispozici pánům, aby jí s úklidem pomáhaly, jak je zřejmé z následující ukázky.

„Zlý duch je rázem přenesl z pelechu hříchu do manželské domácnosti, kde vládne přísnost a rachocení. Facalít se zmenšil. „Elsa!“ zaznělo podruhé. „Prosím, milostpaní?“ „Nestůjте jako sloup a pojdте se mnou nahoru. Pomůžete mi odtáhnout kredenc.“ „To by snad mělo čásek, Otylko,“ odvážil se namítnout pan Facalík, „máme tady hosty . . .“ „MIČ!“ zaduněla manželka.“⁶⁴

Zde jsme si mohli povšimnout i změny, která nastala u pana Facalíta. Nejen, že se oženil, ale stal se otrokem své ženy. Jak ona řekla, tak tomu bylo, i když mu zasahovala do jeho práce.

Než se dostaneme k rodině Štědrých ještě bych ráda uvedla holiče Sedmidubského. Bezpochyby patří do výčtu významných postav

⁶³ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 674

⁶⁴ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 676

města. Je pro něho charakteristické, že neustále přemýšlí o své smrti a následně i o pohřbu, který si přeje, aby byl slavnostní:

*„A s kůru se dívá na svatební obřad holič Sedmidubský, první mezi zpěváky. Jeho tváře planou a oči se potáhly mlhou. Nevidí svatbu, ale **svůj vlastní pohřeb**. Tam před oltářem stojí vysoký katafalk, pokrytý černým sukem. Kolem rakve hoří čtyři svíce a čtyři muži s bílými rukavicemi a obnaženými kordy stojí čestnou stráž.“⁶⁵*

*„Jeho oči hledí zasněně a rty se bolestně nakrabují. Snad myslí na to, že mu ani nebude lze umřít v této nepokojné době. Dlouhá léta se staral, aby měl **co nejkrásnější pohřeb**, aby vypravil svému městu dojmavé a nezapomenutelné divadlo. Nyní však je svět ve varu a vše křepčí v divokém víru. Jeho pohřební průvod zanikne ve zmatku.“⁶⁶*

V druhé části cyklu je holič povolán na vojnu a první myšlenka, která ho napadá se týká opět jeho pohřbu. *„Obává se, že bude pohřben sám, nikým neznám, v cizím kraji. To by pro něho znamenalo, že se jeho pohřbu nezúčastní obyvatelé okresního města. S jeho postavou na frontě vypravěč na rozdíl od jiných postav nepracuje, nechá ho tam jen zahynout – nepadne zastřelen nepřítelem, nýbrž vysílen těžce nemocného těla. Jeho poslední hodinka je však zachycena pouze podáním jeho horečnaté vize, že je svědkem vlastního pohřbu v okresním městě za hojně účasti spoluobyvatelů.“⁶⁷*

Je paradoxní, že to, čeho se celý život obával, se stalo skutečným. Útěchou mu mohl být alespoň sen, který měl těsně před smrtí.

V neposlední řadě bychom si měli připomenout rodinu Štědrých, která v románu vyplňuje scény soukromého charakteru. Tím mám na mysli, že tento románový cyklus se odehrává buď ve sféře veřejné, kde

⁶⁵ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 122

⁶⁶ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 223

⁶⁷ srov. HAUSENBLAS, K.; Od tvaru k smyslu textu; str. 186

většinou hlavní roli představuje žebrák Chleboun jako vypravěč, nebo ve sféře soukromé, kde se hlavním hrdinou zdá být kupec Štědrý a jeho rodina. *Avšak nemylme se, hrdinou není Jaroslav Štědrý, kupec Štědrý, ani Chleboun, ani nikdo jiný. Z úctyhodného počtu postav je kolektivním neboli hromadným hrdinou celé město. Smyslem románu je ukázat vzájemnou propojenost všeho dění ve městě.*⁶⁸

Co se týče stavby románu, tak je možné se setkat s mnohými názory na kompozici. Jedno jsem naznačila v předchozím odstavci. František Všeticka dělí kapitoly v románu do tří skupin: na kapitoly, které se odehrávají v rodině obchodníka Štědrého, na kapitoly sousedské, které souvisí s lékárnou U milosrdného bratra a na ty, které se odehrávají v nevěstinci.⁶⁹ Z tohoto dělení však nemůžeme usuzovat, že jiné kapitoly v románu se neberou v potaz či snad nejsou důležité. Všeticka toto dělení použil proto, že tyto kapitoly se opakují. *„Poláčkovým cílem bylo ukázat nehybnost, strnulost a stereotyp českého okresního města krátce před první světovou válkou.*“⁷⁰

O obchodníkovi už něco víme, zejména co se jeho vzhledu týče. V této kapitole se dozvíme i něco o jeho charakteru či jeho zvycích. To, že mezi jeho zvyky, dalo by se říci zlozvyky, patří jeho dýmka, už také bylo řečeno. Další jeho pravidelnou činností je postávat před krámkem a pozorovat lidi, kteří se procházejí po náměstí, dále obchod naproti, který patří jeho konkurentovi kupci Zoufalému. Avšak nejraději pozoruje svůj dům a při tomto pozorování samozřejmě pokuřuje svou dýmku.

Kapitoly, které se odehrávají v rodině obchodníka Štědrého, jsou v prvním díle románu nejpočetnější. *Jejich obsahem jsou stále stejné rozmluvy příslušníků rodiny. Jediné změny, ke kterým v rodinném prostředí dochází, jsou postoje hlavy rodiny k jednotlivým synům, jež jsou*

⁶⁸ srov. KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 83

⁶⁹ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 72-73

⁷⁰ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 72-73

určovány mírou jejich společenských úspěchů.⁷¹ Ať už se jedná o Kamilovu výpověď, Viktorovo povýšení či Kamilovo nové místo, kdo ze synů mu dělá největší radost, ten si zaslouží místo u stolu. Ne, že by ostatní seděli na zemi, ale k rodinnému stolu se všichni nikdy nevešli, tak jeden z nich musel vždy jíst u stolu psacího. Většinu času tam však strávil Viktor, otec o něm říkal, že se nepovedl.

„Neviděli ho ostatně rádi u společné tabule, zvláště, když byl přítomen host. Páchl olejem a čmoudem. Jeho způsoby otce rozčilovaly. Měl zhrublé, mozolovité ruce, do nichž se zažral lak a saze; a dva prsty byly znetvořeny úrazem. Otce rozčilovala jeho kulatá hlava, svislý krátký knír a modrá blůza. Při jídle mlaskal a funěl, ...“⁷²

Tento výčet jeho špatných vlastností není zdaleka celý, avšak je z něho znatelné, že otci na Viktorovi vadí skoro vše. Obchodník spolu s manželkou nejvíce preferují nejmladšího Jarouška. Zejména z důvodu jeho studia. Štědrý dává svým starším synům Jarouška za vzor, protože on to někde v budoucnosti dotáhne, on totiž studuje, na rozdíl od Viktora a Kamila. Kamil má alespoň nějakou práci, osamostatnil se a dokonce se oženil. Kdežto Viktor bydlí s rodiči, neustále se někde toulá s kamarády a podle otce má špinavou práci.

Paní Štědrá je ženou v domácnosti. Nejvíce času tráví v kuchyni, kde často trpí samomluvou. Je to však dáma, která dbá na slušné vychování. Nelíbí se jí např. když jí syn, který přijíždí na návštěvu nebo z ní odjíždí, nepolíbí ruku. Jak je zřejmé z následující ukázky.

*„Přehodil si přes plece zvonovitý raglán, elegantně zamával cylindrem a podal matce ruku. – **Políbit ruku by se patřilo**, - myslí si paní Štědrá, a připadlo jí na mysl, jak její nevlastní děti lovily v kávé škráloupy.*

⁷¹ KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str.

⁷² POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 17

*Nabádala příručího, aby nezapomněl psát; zrudla jí tvář a zafrkala do kapesníku.*⁷³

Co se návštěv týče, tak je jejím zvykem připravit slepici nebo husu z vlastního chovu. Tyto situace si ukážeme na následujících úryvcích z románu.

*„A tyto dny přijel nenadále syn Kamil. Byl v tomto kraji na obchodní cestě, i odskočil si domů. Matka zalomila rukama a běžela na dvůr, aby **ohmatala šedého kohouta**. Z posady se ozýval rozryvný nářek poděšené drůbeže.*⁷⁴

*„Najednou jsi tady,“ vykřikovala matka zděšeně, „a já nic nechystala.“ „Vždyť je to jedno,“ chlácholil ji syn, „co bude, to budu jíst. Já si nevybírám, vždyť to dobře víš.“ „Přece jenom . . .“ zakoktala paní Štědrá a běžela na dvůr, aby **ohmatala husu**.*⁷⁵

Zde si můžeme všimnout, že ani jedna z návštěv nebyla očekávaná. Paní Štědrá je v obou případech zaskočená a první, o co má starost je slavnostní oběd pro hosta. Tyto pasáže s husou, slepicí či kohoutem se v románu objevují mnohokrát. Až v posledním díle ságy, kdy je špatné válečné období, rodina Štědrých už ptactvo nechová, vaří se z toho, „co dům dá.“

Co se jídla týče, paní Štědrá nedá dopustit na polévku. Je to takový její rituál, mají se u ní sejít všichni a vždy očekává chválu, zejména od hlavy rodiny.

⁷³ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 107

⁷⁴ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 168

⁷⁵ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 327

„Co to slyším? Jaroušek nejí? Snad mu nechutná?“ Zalomila bezradně rukama: „Ale vždyť já . . . dala jsem tolik omastku . . .“ „Mě chutná mami, nestarej se,“ konejšil ji student. Paní Štědrá si oddychla.⁷⁶

„Jez, jez . . .“ pobízel ho chvatně, „musíš posilnit . . .“ „No tohle . . .“ bručel, „no tohle . . . zaplať Pánbůh, mám radost . . .“ „Jestli máš málo, řekni si, Viktoro,“ pobízela ho matka, „v kuchyni je jídla dost.“⁷⁷

„Matka nabrala sběračkou polévku a podělila manžela. Očekávala, že obchodník nachmuří obočí, polkne lžičku polévky a pronese svůj soud. Zastavila se v očekávání a napjatě pozorovala jeho tvář.“⁷⁸

Záměrně jsem vybrala předchozí úryvky, protože v každém z nich matka pobízí k jídlu někoho jiného. V první části ukázky pobízí nejmladšího syna Jarouška. Obává se, že mu nechutná, to by ji ranilo. V další části se jedná o Viktora, je ráda, že mu chutná a nejraději by mu ještě přidala. V poslední části k jídlu nikoho nepobízí, ale napjatě očekává hodnocení od toho nejdůležitějšího člena rodiny. Každopádně ve všech částech ukázky je vidět, jak si paní Štědrá zakládá na tom, aby všem komu navaří, chutnalo.

Spokojenost paní Štědré nezávisí pouze na dobrém jídle, nýbrž na dobrých vztazích v rodině. Zejména si zakládá na vztahu svého manžela a nejmladšího Jarouška.

„Student opět pocítil mučivou lítost nad svým otcem, **nad jeho vetchou tvář a žlutým knírem**. . . I chtělo se mu povědět něco laskavého, co by starce potěšilo; hledal vhodné slovo, ale nic nenalezl. Po chvíli pravil: „Ty bonbony asi přilákají vosy...“ . . . Paní Štědrá uslyšela

⁷⁶ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 37-38

⁷⁷ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 84

⁷⁸ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 214

v kuchyni hovor a tiše se vplížila do krámu. Stála s rukama na břiše a na její tváři tkvěl nadšený úsměv.⁷⁹

„Bylo na něm vidět, že by rád navázal rozmluvu, ale nevěděl, jak do toho. Matka z kuchyně vysílala k studentovi nabádavé pohledy: - promluv s tatínkem . . . – Studentovi je líto otce, trápí ho pohled na **žlutý knír a mušku pod dolním rtem a buclaté, vodnatelné ruce** . . .“⁸⁰

„Upřeně se zadívala na syna a její oči prosily: - Jaroušku, promluv přece s tatínkem. To tě nic nestojí a tatínek bude mít radost.- Student by rád mluvil, ale marně shání slova. Je mu líto **žlutého kníru, mušky pod dolním rtem i důlku uprostřed lysé lebky**.“⁸¹

První dvě části ukázky jsou z první části románu, poslední je z dílu druhého. Všechny obsahují opakující se scénář. Jaroušek by tak rád promluvil s otcem, ale málokdy se tomu stane. Jaroušek marně hledá s otcem společnou řeč. Vždy je mu to líto, že s otcem není schopen promluvit, ale mnohem více je to líto paní Štědré. I když to nikdy nevysloví, moc by si přála, aby si otec se synem rozuměli. V úryvcích jsem zvýraznila určité části, které, jak je možno si povšimnout, se stereotypně opakují. Jedná se o to, že Jarouškovi není líto pouze toho, že si s otcem moc nepovídá, ale zároveň si uvědomuje, že jeho otec stárne a mnoho času jim k nalezení společné řeči nezbývá.

Do rodiny Štědrých, i když ne pokrevně, lze započítat i jejich služebnou. Už jednou byla zmínka o tom, že rodina Štědrých představuje soukromou sféru románu. Když se v rodině řešila nějaká důležitá událost, tak se zavírala všechna okna a dveře, aby žádná informace nepronikla do tzv. sféry veřejné. Mezi tyto události patří i situace, které nejsou pro

⁷⁹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 56

⁸⁰ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 118

⁸¹ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 310

veřejnost důležité, ale „hold by je společnost neměla slyšet.“ Právě tuto funkci, chránit soukromí rodiny, měla na starosti jejich služebná:

*„„Já ti dám holcajcaj!“ hýkal. „Kdo ti to dovolil, neřáde? Zapomněls, že jsem ti zakázal tvoje holcajcaj?“ **Služka spěchala zavřít všechny dveře, aby ani hlásek nepronikl k sousedům.**“⁸²*

*„Uvítala ho matka s vyboulenýma očima, ve kterých se zračila nechápavost i zděšení. Takové oči mívá, když přijedou hosté a poruší obvyklý pořádek. Služebná se dívala tak jako by Viktora přivedl četník. **Běžela zavřít všechny dveře, aby ani zvuk nepronikl k sousedům.** Tušila, že bude hořekování, a lidé to nemusejí slyšet.“⁸³*

Na konci této části se zmíním o dalších Poláčkových postavách, které však nejsou z románu, o kterém byla řeč doposud, nýbrž o postavách z neméně známé Poláčkovy prózy *Bylo nás pět*. Nejdříve si tyto postavy představíme. Jedná se o pěti chlapců z maloměsta, přičemž hlavní roli představuje bezpochyby Petr Bajza v roli vypravěče. Jeho kamarády, se kterými zažívá spoustu dobrodružství, jsou Bejval Antonín, Čeněk Jirsák, Zilvar z chudobince a Eda Kemlink. O prvních dvou zmíněných si povíme více.

Bejval Antonín je Petra nejmilejší kamarád, jak ho sám nazývá už v úvodní části prózy. Je znám tím, že neustále přichází s nějakými vynálezy:

*„Povídal jsem, že Bejval Antonín jest velký **vynálezce**, největší **vynálezce** ze všech, a to je taky pravda. Tuhle mně pravil, že zase něco **vynalezl**, ale že mně to nemůže prozradit, leda když se zadušuju, že to nikomu neřeknu, že to nikomu neřeknu.“⁸⁴*

⁸² POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 104

⁸³ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 213

⁸⁴ POLÁČEK, K.; *Bylo nás pět*; str. 25

„Na cestě nám Bejval pravil: „Kluci já jsem **vynalezl** ohromnou legraci, takovou děsnou legraci, jakou jste ještě neviděli.“ My jsme se ho hnedky ptali jaká by to byla legrace, ale on pravil, že nám schválně nic neřekne.“⁸⁵

„Bejval pravil, že **vynalezl obrovský vynález**, a když jsem se ptal, jaký by to měl být vynález, tak pravil...“⁸⁶

Jak je vidět na prvním úryvku, Bejval pokaždé, když něco vymyslí, tak s tím dělá tajnosti. Nejen, že nechce zpočátku prozradit o co se jedná, ale, jak on sám tvrdí, vždy jde o něco velikého, úžasného a nepředvídatelného. V ukázce jsem zvýraznila sloveso “pravil“, které vypravěč často používá, ale o tom až později.

Dalším z pěti kamarádů je Čeněk Jirsák. Přestože jsou s ním všichni kamarádi, často se hádají nebo spolu nemluví, ale vždy se nakonec udobří. Chlapci také často užívají frázi, že “spolu nechodí.“ Působí to komicky, protože tato fráze se v dnešní době používá spíše ve spojitosti dvou odlišných pohlaví. Ale chlapci, pokud spolu nemluví, tak spolu zároveň ani nechodí. Samozřejmě to musí čtenář chápat spíše doslovně nežli obrazně. Tito chlapci totiž tráví spoustu času chozením. Chodí společně do kroužku, koupat se na místní koupaliště a na jiné jejich společné akce či výlety.

O Jirsákovi se často dozvídáme, že je pobožný. Z tohoto důvodu, jak je uvedeno níže, se po modlení či ve svátky nepere:

„„Tak jdi pryč, ty vole,“ pravil jsem. On se hnusně zamračil a odpověděl: „Ty kluku pitomá, kdybych nebyl po **sv. zpovědi**, tak bych ti

⁸⁵ POLÁČEK K.; Bylo nás pět; str. 84-85

⁸⁶ POLÁČEK K.; Bylo nás pět; str. 131

vynadal.“ Pohrozil mně pěstí a povídal: „Počkej, ty moulo, až nebudu po sv. zpovědi, tak ti rozbiju frňák.“⁸⁷

„Čeněk Jirsák je taktéž **pobožný** a v neděli a ve svátek by se nepral ani za nic. Má strach, že by ho za to čerti v pekle št'ouchali vidlemi, a to by nerad.“⁸⁸

Zde na čtenáře může působit komicky, že se malé dítě vmlouvá na Boha či na svátek, jinak by se pralo, a že vlastně až nebude svátek nebo nebude po zpovědi, tak se popere. Opět jsem v ukázce zvýraznila sloveso “pravil,“ abych doložila jeho časté opakování.

Pro Čendu Jirsáka je však mnohem více charakteristické, že se příšerně šklebí, což je pravděpodobně vypravěčova nejčastější fráze v celé této próze:

„Tak jsme toho zatím nechali, ale Jirsák Čeněk to má u mne schováno, já vím, proč se **příšerně šklebil**. On si myslí, že Eva je moje nevěsta, to je bídná lež, kdo o mně říká, že jsem ženich, tak je sám ženich, a ze všech největší. Já se ženit nebudu, a jestli se Čeněk bude ještě jednou **příšerně šklebit**, tak ho praštím tím největším šutrákem.“⁸⁹

„Tak jsme ho pozdravili, Čeněk Jirsák ho pozdravil, smekl klobouk a pravil: „Pochválen!“ a přitom se **příšerně šklebil**. Pan Fajst nevěděl, jestli se **příšerně šklebí** ze zdvořilosti nebo jemu na potvoru, a tak se koukal.“⁹⁰

Tato fráze, jak jsem zmínila výše, se v celé próze objevuje pravděpodobně nejčastěji. Možná právě proto je komická. Čtenář má

⁸⁷ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 29

⁸⁸ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 32

⁸⁹ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 22

⁹⁰ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 47

neomezené možnosti, jak si Čendu, který se příšerně šklebí, může představit. Bezpochyby musí být každá z představ komická.

Kdybych tuto charakteristiku srovnala s jinou z cyklu o Okresním městě, napadá mě žebrák Chleboun a jeho popis. Ano, lze namítnout, že žebrák byl popsán mnohem více podrobněji a často jeho popis nebyl doslovný. Avšak co se týče vlivu na čtenáře, tak díky jejich popisům se právě tyto dvě postavy vstíjí čtenáři do paměti nejvíce.

5. 2 OPAKUJÍCÍ SE MOTIVY

V této části se nadále budeme věnovat opakujícím se motivům, avšak už ne těm s tak výrazným spojením s postavou nýbrž těm, které představují relativně samostatné motivické prvky. Nejvíce z nich se spojuje s rodinou Štědrých, zbylé jsou společné celému okresnímu městu. Zmíníme se také o motivech spojených s prózou Bylo nás pět.

5. 2. 1 MOTIVY KOLEM RODINY ŠTĚDRÝCH

Dalo by se říci, že dalším členem rodiny kupce Štědrého je jejich domácí mazlíček, kočka. Toto zvířátko nemá v románu svůj příběh, dokonce nemá ani jméno, přesto představuje v cyklu komický prvek. Nazvala jsem kočku domácím mazlíčkem, ale podle popisů, ze kterých se o kočce dozvídáme, není kočka v rodině oblíbená. Konkrétně obchodník ji pravděpodobně nemá moc v lásce, protože ji neustále nazývá bezcharakterní kočkou.

„Na čičí,“ řekl obchodník blahosklonně a hodil jí kost, „ať se máme všichni dobře.“ „Vida, jak ona ví, že je poledne,“ divila se paní Štědrá, „na myši hlavu nemá.“ „Bezcharakterní kočka,“ usoudil

obchodník, „však počkej! Já ji naučím myši chytat. Dnes jí to naposledy promíjím . . .“⁹¹

„Zvenčí přiběhla kočka se zablácenými tlapkami. Obchodník se na ni osopil: „Šic, **potvoro!** Nebudeš-li chytat myši, musíš mi z domu!“ Kočka se polekala a shrbila hřbet .“⁹²

„Ptám se tě, kdes byla?“ rozčiluje se stařec. „Neumíš odpovídat? Pořád se touláš, ačkoliv jsem ti to zakázal. V senkrubně je plno potkanů. Němkyně nám okousaly kuře. Pořád dělají škodu, ale tobě je to jedno. Jenom, když se najíš, to je u tebe to hlavní. Naobědváš se a maucta. Pak tě celý den není vidět. Víš, co jsi? Ty jseš u mě špatná, bezcharakterní kočka. Já tě dám z domu, a pak uvidíš, zač je toho loket.“⁹³

Jak jsem naznačila výše, Štědrý nemá kočku rád. Nejen, že ji nazývá bezcharakterní, ale neustále jí něco vyčítá. Ať už jsou to špinavé tlapky, neúčast při rodinném obědě či to, že neumí lovit myši, což by jako kočka měla. Na poslední části úryvku je komické také to, že dokud se čtenář nedozví, že se jedná o kočku, tak monolog, který vede pan Štědrý, vypadá jako by byl mířen na nějakou lidskou bytost, ne na zvíře.

Jako další motivický prvek, který je spojen s rodinou Štědrých, jsou bezpochyby Kassemovy opánky. Jedná se o boty, které už zažily nejednu generaci. V knize je o nich řeč mnohokrát. I ve spojitosti s kočkou, která na nich ráda polehává:

„Kočka se polekala a shrbila hřbet. Obchodník si jí však nevšímal, a kočka vyhledala výklenek pod kamny a spokojeně ulehla na **Kassemovy opánky**.“⁹⁴

91 POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 106

92 POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 106

93 POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 390

94 POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 118

Tyto boty má v oblibě zejména pan Štědrý, který by byl „blahem bez sebe,“ kdyby i jeho synové si je oblíbili. Avšak podle synů byly tyto boty nevzhledné a „hnusné.“ Název těchto bot vymyslel Viktor podle jedné arabské pohádky. Otcí, na základě jeho oblíbené obuvi, potají říkali Lakotný kupec Kassem.

*„Příručí chvatně zul **Kassemovy opánky** a mrštil jimi do výklenku pod kamny. Oděl se v listrový kabát a v pepitové, velmi široké kalhoty. Jeho oči nadšeně hladily citrónové polobotky.“⁹⁵*

*„Snil o tom, že někam zašantročí **Kassemovy opánky**. Hodí je do strouhy. Skoupý kupec **Kassem** se bude po nich shánět, ale voda odnese opánky do moře. Potom bude zase moci about citrónové polobotky.“⁹⁶*

*„Nespěchaje svlekl **Kassemovy opánky** a s okázalou libostí mrštil jimi do výklenku pod kamny. Kočka, jako by čekala na tento okamžik, uvelebila se na přištipkovaných střevících, přimhouřila oči a počala příst.“⁹⁷*

Kassemovy opánky mají své místo, pod kamny, což je očividné z výše uvedeného. Také můžeme vidět, jaký vztah k botám mají synové, konkrétně v úryvku se jednalo o Kamila. O Kamilovi už také bylo řečeno, že jsou pro něj charakteristické citrónové polobotky, tudíž Kassemovými opánky pohrdá.

Pravděpodobně poslední motivický prvek, který bych ve spojitosti se Štědrými ráda uvedla, je kniha Pět neděl v baloně. „*Tento Verneho román koluje mezi jednotlivými příslušníky rodiny, Viktor a Kamil z něho dokonce citují. Vernův román je rekvizitou, která charakterizuje rodinný*

⁹⁵ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 52

⁹⁶ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 63

⁹⁷ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 103,104

stereotyp. Zároveň je to rekvizita poněkud rozporná, protože *Pět neděl v baloně* míří svým obsahem do daleka, do světa, za dobrodružstvím, kdežto držitelé této knihy jsou lidé usedlí a pevně svázáni s místem svého bydliště.⁹⁸ Dalo by se říci, že tato kniha má funkci rodinné bible:

„„K čemu potřebuješ tolik knih? Jako by u nás nebylo nic ke čtení. Máme krásnou knihu *Pět neděl v baloně* . . . Tu by sis měl přečíst. Je náramně krásná a poučná.“⁹⁹

„Večer rozžehl obchodník lampu, posadil se ke stolu a rozevřel knihu *Pět neděl v baloně*.“¹⁰⁰

„Aby si pomohl z rozpaků, oslovil bratra citátem z knihy *Pět neděl v baloně*: „To byla mrzutá cestovní příhoda, podotkl Joe.“¹⁰¹

Knihy *Pět neděl v baloně* nepatří do humoristické prózy, přesto zde představuje komickou rekvizitu. Komická je z toho důvodu, že se o ní neustále hovoří. Ať už je to jen zmínka ve spojitosti s kupcem Štědrým, který ji neustále čte, i když už ji musí znát nazpaměť, nebo jak bylo řečeno, je z ní dokonce citováno. V románu je mnoho opakujících se motivů, což je výše doložené, ale tato kniha je z nich nejčastějším.

5. 2. 2 MOTIVY KOLEM OKRESNÍHO MĚSTA

V této části si ukážeme další opakující se motivy, které se týkají celého okresního města, protože jak už bylo řečeno, hrdinou celého románu není jedna konkrétní postava či skupina lidí. Hrdinu zde představuje celé okresní město, o čemž se zmíníme ještě níže v souvislosti se synekdochou. Autor chtěl docílit prezentace vzájemné propojenosti, souvislosti a závislosti všech obyvatelů tohoto městečka.

⁹⁸ srov. KOLÁR, J.; O Karlu Poláčkovi a o jiných; str. 77

⁹⁹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 77

¹⁰⁰ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 120

¹⁰¹ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 240

Samozřejmě, že některé postavy se v románu objevují častěji nežli jiné a na čtenáře mohou působit jako hlavní hrdinové, ale to vypravěč neměl v úmyslu a není tomu tak.

Mnoho kapitol v románovém cyklu začíná stejným či velice podobným způsobem. Ať už se jedná o popis centra okresního města, krajiny nebo kapitoly začínají líčením počasí. Přesto bych začala prvním zmíněným, a to popisem centra.

Vypravěč se rád zaměřuje na významné budovy. Stavebních motivů je tu opravdu mnoho. Jen pro představu jich pár vyjmenuji: okresní hejtmanství, radnice, gotický kostel, hraběcí zámek se čtyřmi věžemi, zasilatelství Julia Wachtla, městský chudobinec aj.

Dalo by se říci, že tyto stavby tvoří okresní město z hlediska veřejné sféry. Jsou zde vyjmenované snad všechny budovy v okresním městě kromě rodinných domů. „*Práce s těmito motivy je tu vtažena do služeb kompozičního principu opakování prvků a komplexnějších složek s různými jejich obměnami. Takové použití motivů význačných staveb přitom zesiluje vizuální názornost scén.*“¹⁰² Tyto stavby se v románu objevují mnohokrát: z počátku, když se čtenář s okresním městem seznamuje či v druhém a třetím díle románu, přestože se děj odehrává mimo město, čtenář si městečko neustále připomíná ve vzpomínkách jeho obyvatel. Je pravděpodobné, že vypravěč chtěl docílit toho, aby si čtenář městečko co nejuvěrohodněji dovedl představit:

„Domy na náměstí byly bachraté jako buchty na pekáči; jejich ctižádost nestrměla do výše a byly spokojeny svou objemností. Jenom budova okresního hejtmanství byla dvoupatrová. Na střeše nesla nápis

¹⁰²

HAUSENBLAS, K.; Od tvaru k smyslu textu; str. 185

ze světlých břidlicových tabulek: **Vystavěno L. P. 1902. Nad všemi budovami čněla radnice s věží, na níž byl vymalován znak města.**¹⁰³

*„Zazněla píšťala textilní továrny, na věži gotického kostela se rozklínal zvonek, jenž svolával obyvatele okresního města k obědu.*¹⁰⁴

*„Na náměstí stojí ve čtverhranu bachraté domy s dřevěnými podloubími a nad nimi strmí radniční věž s barevným městským znakem. Ty domy stojí od věků, ale vane z nich cizotou.*¹⁰⁵

Výše v ukázkách z románu je možné sledovat pravděpodobně nejčastěji se opakující stavby. Jak už jsem uvedla, nejčastěji se o nich vypravěč zmiňuje na začátku kapitol, aby čtenáře uvedl do atmosféry okresního města. Samozřejmě se stavby objevují i uvnitř kapitol, kde však zmínka o nich neplní stejnou funkci. Je možné, že nepozorný čtenář by si motivů uprostřed kapitoly ani nevšimnul, nebo by nepokládal za důležité se u nich pozastavit. Pokud však v románu hledáme komičnost, musíme si tohoto povšimnout.

V souvislosti s městskými stavbami bych zmínila častý úvod kapitol, který se týká počasí. I počasí má totiž za úkol naladit čtenáře do atmosféry maloměsta. Konkrétně se jedná o budovu okresního hejtmanství, kterou vypravěč vždy uvádí, pokud hovoří o počasí:

*„Náměstí zahalil měkký soumrak a nad střechou okresního hejtmanství zasvítla osamělá hvězda. Zašuměly promenády.*¹⁰⁶

*„Již se setmělo, na pole ulehla mlha a nad budovou okresního hejtmanství zářilo souhvězdí Velkého Vozu.*¹⁰⁷

¹⁰³ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 19

¹⁰⁴ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 214

¹⁰⁵ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 637

¹⁰⁶ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 223

¹⁰⁷ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 266

„Potrhané mraky se honily nad střechou okresního hejtmanství; hučel vítr a stromy nařikaly.“¹⁰⁸

Pokud se čtenář dočítá o počasí v souvislosti s touto budovou poprvé, nepřipadá mu to nijak zvláštní. Avšak když se ta samá fráze opakuje vícekrát, může to vyvolat lehký úsměv na tváři.

Další významnou budovou, která se v románovém cyklu opakovaně objevuje je radnice, přesněji řečeno radniční hodiny. Jak už bylo řečeno, vypravěč chtěl docílit toho, aby si čtenář městečko dovedl představit. K tomu, dle mého názoru, napomáhají i radniční hodiny, které čtenáři opakovaně připomínají jaký je v okresním městě čas:

„Hodiny na radniční věži byly jednou, dvakrát, třikrát. Voják s napětím čekal, až uhodí po čtvrté; nedočkal se čtvrtého úderu, i pocítil nevrlou nespokojenost.“¹⁰⁹

„Odbily radniční hodiny a desátník si pomyslíl: -Teď se začíná služba.“¹¹⁰

„Radniční hodiny nespěchající odbily půl desátou. Promenády prořídly, umlkly. Milenci odhází do polí.“¹¹¹

To, že se v románu nesčetněkrát objevuje časový údaj, může být spojeno s určitými zvyklostmi obyvatel města. Což nepochybně znázorňuje strnulý a stereotypní život, který obyvatelé okresního města žijí. Ať už je to čas k obědu, čas ke čtení novin či čas ke spánku, neustále se to opakuje a hlavně nemění. Pokud by nějaká změna nastala, narušilo by to jistý nepsaný řád, který město dodržuje, což by mohlo způsobit zmatek. Ale proč psát v podmiňovacím způsobu? Ano, tato situace

¹⁰⁸ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 636

¹⁰⁹ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 633

¹¹⁰ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 368

¹¹¹ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 256

nastala, a to v období války. Válku totiž nikdo nečekal, a samozřejmě to narušilo životy všech obyvatel. Ženy přicházejí o syny a manžely. Ti muži, kteří měli to štěstí a do války nemuseli, si však také dobře nevedou. Jejich obchody přestávají prosperovat a díky tomu nejsou schopni rodinu živit, jak tomu bylo doposud. Nastal chaos.

Za zmínku o další stavbě nepochybně stojí gotický kostel, který se v románu objeví mnohokrát:

*„Přál si opustit šerý příbytek, kde páchne kočičinou, vyšívané obrazy, zasklenou pavlač, okresní město, které dříme ve stínu **gotického kostela a hraběcího zámku**; mocně ho lákaly cizí kraje a vzněcovaly mladou mysl.“¹¹²*

*„Se střechy okresního hejtmanství sňaly černožlutý prapor; potom stáhli prapory s radnice, hraběcího zámku a s věže **gotického kostela**.“¹¹³*

*„Hospoda řinčela a rušila spánek bachratých domů i radnice i hraběcího zámku i **kostela s gotickými věžemi**.“¹¹⁴*

Ve výše uvedeném úryvku je možné vidět, že samotný kostel není až tak významný, i když je gotický, protože skoro všude, kde je uveden jsou spolu s ním vyjmenované i jiné budovy, které se opakovaně objevují. Avšak patří k důležitým stavbám okresního města, alespoň pro čtenáře, který si díky němu lépe městečko vybaví. Také je pravděpodobné, že kdyby se jednalo “jen” o kostel, asi by to pro čtenáře nebylo tak atraktivní a snadno zapamatovatelné, ale jelikož se jedná o kostel gotický, a vypravěč čtenáři pokaždé připomíná, že se jedná o stavbu gotickou, nelze si tuto budovu neuchovat v mysli.

¹¹² POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 230

¹¹³ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 306

¹¹⁴ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 332

5. 2. 3 MOTIVICKÉ PRVKY V DÍLE BYLO NÁS PĚT

V porovnání s jeho pentalogií tato Poláčkova próza není tak bohatá na opakující se motivické prvky. Přesto se zde některé také stereotypně opakují. Tato próza se řadí mezi humoristické, proto její komičnost nespočívá ve stereotypch a klišé, jak tomu je u cyklu o okresním městě, ale zejména v komických situacích. Tímto jsem však nechtěla říci, že se zde žádná klišé či ustálené fráze neobjevují.

5. 2. 3. 1 BYLO NÁS PĚT - ÚVOD

Jelikož o této próze nebylo zatím mnoho řečeno, začala bych trochu obecně. Bylo nás pět je Poláčkovo poslední dílo, které bylo napsané po válce a vyšlo až posmrtně. Tento román o dětství byl vydán za zvláštních okolností. Poláček psal román za okupace, před svou deportací do koncentračního tábora, ze kterého se už nevrátil. Čtenáře, který neví o čem próza je, by mohlo napadnout, že tento román v něm vyvolá sentiment a zvláštní pocit. Avšak není tomu tak, Bylo nás pět určité sentiment nevyvolává, ba naopak kniha je z dětského prostředí a dokonale vykresluje dětský svět. Vždyť i vypravěčem je malý chlapec.

Podobnou funkci jako vypravěč-komentátor Chleboun, o níž jsme se zmínili výše, má v této próze školák Petr Bajza. *„Všechny události klukovského příběhu tak čtenář vnímá prostřednictvím Bajzova subjektu, především však prostřednictvím způsobu, jakým chlapec vypráví. Způsob vyprávění se stal totiž dominantou příběhu, všechny jeho příhody podává vypravěč osobitým jazykem, který zahrnuje obsáhlou promluvou škálu od dětské mluvy až po spisovný školský jazyk.“*¹¹⁵ Příběh je vyprávěn v první osobě a v přítomném čase.

¹¹⁵

JANEČEK, P.; Pátečníci a Karel Poláček; str. 226

„Vypravěčovo formální nehovorové „pravil“ prozrazuje záměr konfrontovat dvě stylové roviny: formální diskurs na pozadí přirozeného světa dětí. Tento tvar slovesa, který zní z dětských úst komicky je synonymem biblického „děl“, „řekl“, „odpověděl“, které uvozují nepřímou řeč Starého zákona.“¹¹⁶

„Každý strom, každý kámen a cestička byla k poznání, takže jsme se všichni divili, jenom Čenda Jirsák **pravil**: „To je toho!““¹¹⁷

„Potom vytáhl notes a něco si zapsal. Tázali jsme se ho, co si to zapsal, a on **pravil**: „Pánové, já budu mít neobyčejně prima hřích k svaté zpovědi: Nadával jsem cirkusákovi.““¹¹⁸

„„Maminko - jedináčku,“ **pravil** jsem – já jí někdy říkám jedináčku, jelikož maminka byla jediná a neměla ani bratříčka, ani sestřičku a kolikrát mně o tom vypravovala – „maminko – jedináčku, víš...““¹¹⁹

Toto „pravil“ se v knize objevuje opravdu velmi často. Pravděpodobně nejčastěji ze všech opakujících se frází v próze. Jak bylo řečeno výše, má to co dočinění s biblickým jazykem, ale zejména pokud toto tento tvar slovesa používá žák základní školy, působí to komicky, což byl, dle mého názoru, vypravěčův záměr.

Nejčastější frází, která se v této próze objevuje, je patrná už z názvu. Hana Svobodová tuto frázi nazývá ústředním refrénem.¹²⁰ Jedná se o frázi „bylo nás pět,“ která nejen, že představuje refrén této prózy, ale velmi často tvoří úvodní část klukovských dobrodružství. Objevují se však i jiné variace tohoto spojení. Záleží na tom, zda-li se chlapci nepohádali či naopak, nepřibrali do party nového člena, „*takže titulní „bylo nás pět“ je*

¹¹⁶ SVOBODOVÁ, H.; Karel Poláček nezemřel; str. 69

¹¹⁷ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 23

¹¹⁸ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 118

¹¹⁹ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 185

¹²⁰ SVOBODOVÁ, H.; Karel Poláček nezemřel; str. 72

*zároveň jakousi touhou po plnosti, celistvosti a nerozbornosti klukovské pětice.*¹²¹

*„V panské zahradě rostou ořechy a letos jich bylo děsně moc, protože jsme tam vlezli a **bylo nás pět.**“*¹²²

*„Tak jsme se tuhle šli koupat ke Klobouku, **byli jsme čtyři.** Já, Bejval Antonín, Éda Kemlink a Zilvar z chudobince.“*¹²³

*„A když **nás bylo šest,** tak Bejval pravil: „Rudí bratři! Kmen Ješiňáků opět vstoupil na válečnou stezku a vyhledává s námi boj.“*¹²⁴

Tato často opakující se fráze je komická svou proměnlivostí. Nejčastěji je obměňován pátý člen skupiny, kterého může tvořit i pes Pajda. Skupina je někdy čtyřčlenná, jindy naopak šestičlenná. V druhé polovině románu, která se z větší části odehrává v indickém snu hlavního hrdiny, je členů dokonce sedm. Chlapci přijímají do party děvče – Evu Svobodovou a mluvícího slona Jumba.

¹²¹ JANEČEK, P.; Pátečníci a Karel Poláček; str. 226
¹²² POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 68
¹²³ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 36
¹²⁴ POLÁČEK, K.; Bylo nás pět; str. 136

6 JINÉ JAZYKOVÉ PRVKY

V této části práce si vyjmenujeme další často užívané jazykové prvky v Poláčkově próze. Nejdříve si vysvětlíme, co dané prvky znamenají v obecné rovině a následně si to ukážeme na konkrétních příkladech.

6. 1 PERSONIFIKACE

„Personifikace přisuzuje předmětu lidské vlastnosti, je velmi rozšířená, souvisí s antropomorfizací světa.“¹²⁵ Dalo by se říci, že personifikace má určitý komický potenciál sama o sobě, zejména tehdy, když zvíře hovoří lidským jazykem, což je v reálném světě nemožné. Personifikace je nejčastěji užívána v literatuře pro děti a mládež či v poezii. Když hovořím o literatuře pro děti a mládež, tak bych jako první zmínila prózu *Bylo nás pět*, která se tam řadí.

Prózu *Bylo nás pět* je možno rozdělit na dvě části. *„První část má reálný charakter, kdežto druhá charakter snový.“¹²⁶* Právě v té snové se, ve spojitosti se slonem Jumbem a také psem Pajdou, objevuje zmíněná personifikace nejvíce:

„A Jumbo pravil: „Jsem žádostivý, jak se toho, mládenci, chopíte.“ Pacholci pravili: „To je práce, inu, inu mordyjánská,“ a Jumbo pravil: „Jděte mi od toho pryč, já se do toho vložím sám.“¹²⁷

„A Jumbo mne prosil, abysem mu půjčil kapesní zrcátko, jelikož se chtěl taktéž podívat, jakou dělá parádu, a tak jsem mu zrcátko podržel a on se koukal, přimhuřoval chvilku levé, chvilku zase pravé oko, dal si jednu nohu v bok, porád se točil a moc si o sobě myslil.“¹²⁸

¹²⁵ PETERKA, J.; *Teorie literatury pro učitele*; str. 155
¹²⁶ JANEČEK, P.; *Pátečníci a Karel Poláček*; str. 227
¹²⁷ POLÁČEK, K.; *Bylo nás pět*; str. 132
¹²⁸ POLÁČEK, K.; *Bylo nás pět*; str. 153

Výše je možno vidět nejenom to, že slon mluví, ale že mu jsou přisuzovány i jiné lidské vlastnosti. Například to, že se chce líbit svému okolí. Komičnosti dodává i použité sloveso *pravil*, které v celé knize používá vypravěč, jak už bylo zmíněno. Tato personifikace se dá jednoduše obhájit. Nejen, že tato próza je určena zejména dětem, ale také proto, že druhou část knihy z většiny tvoří sen, dětský sen, ve kterém je možné všechno.

Personifikaci je však možné objevit i v Poláčekově cyklu o okresním městě, přestože to není humorná próza ani literatura pro děti a mládež. Možná by se dalo čekat, že v románu promluví kočka rodiny Štědrých, která představuje člena rodiny, ale není tomu tak. V této próze nepromluví žádné zvíře, přesto je možné personifikaci zde objevit:

*„Příštího dne dostal obchodník opět spěšný dopis. Kamil spustil poplach. Dostal svolávací lístek. Roztřesené řádky **běhají** nahoru a dolů a číší z nich hrůza.“¹²⁹*

*„Najednou došli k bahnitě říčce; nejasně **šeptalo** rákosí a vojáci rozeznali v temnotě obrysy zborceného mostu.“¹³⁰*

*„Bílý pes se vyčkávavě zastavil. **Ten starý člověk něco říká, myslí si. Patrně si chce se mnou hrát.** Ale voják se nehýbá. **Tak co je?, ptá se bílý pes a olízl domobrancovu ruku.**“¹³¹*

Ve všech částech ukázky můžeme sledovat lidské vlastnosti, které jsou přisuzovány neživým věcem, jako je rákosí či řádky v novinách.

¹²⁹ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 227

¹³⁰ POLÁČEK, K.; Hrdinové táhnou do boje; str. 277

¹³¹ POLÁČEK, K.; Podzemní město; str.597

6. 2 HYPERBOLA

„Hyperbola neboli nadsázka je úmyslné nadsazení, zveličování s cílem zvýraznit.“¹³² Nadsázka sama o sobě většinou plní komickou funkci. Netvrdím, že Poláčkovy prózy jsou samá nadsázka, ale čtenář ji může objevit, jak v *Bylo nás pět*, tak v románech o okresním městě.

„Vařekovi mají také dědečka, který jest děsně starý, loni mu bylo dvě stě let.“¹³³

„Asi milion nebo sto slonů, nebo ještě víc...“¹³⁴

Lze si povšimnout, že v obou částech ukázky se jedná o počty. Čtenář by si mohl pomyslet, že to pravidlo dítě, které neumí počítat, ale není tomu tak. Hrdinové této prózy už jsou školáky a proto by jim počty neměly dělat problémy, tudíž se opravdu jedná o nadsázku.

Nadsázku jsem hledala i románovém cyklu o okresním městě. Nevyskytuje se zde tak často, jako například následující *přirovnání*, avšak povedlo se mi alespoň jednu ukázku nalézt. Tato ukázka má charakterizovat strnulost, neměnnost a každodenní stereotyp v okresním městě:

„Po náměstí se ubírá strážník s rozepjatou bluzou a nese spisy. Za sto let půjde zase kolem a ponese spisy.“¹³⁵

Opět se zde jedná o nadsázku v číselné podobě. Vypravěč tím chtěl čtenáři naznačit, že v okresním městě se neděje nic nového. Vše běží, tak jak má, podle nepsaných pravidel. Čtenáři musí být jasné, že ten samý strážník za sto let neponese spisy a nebude mít rozepnutou blůzu,

132

www.literaturaspse.ic.cz

133

POLÁČEK, K.; *Bylo nás pět*; str. 27

134

POLÁČEK, K.; *Bylo nás pět*; str. 117

135

POLÁČEK, K.; *Okresní město*; str. 71

ale je víc než pravděpodobné, že tu bude strážník nový, který se bude chovat stejně jako strážník starý. A po něm se určitě objeví další strážník a další, a další...

6. 3 PŘIROVNÁNÍ

„Přirovnání neboli příměr vyjadřuje s pomocí spojky „jako“ vnitřní podobnost dvou různých jevů.“¹³⁶ Poláček přirovnání používá velmi často. Je možné si povšimnout, že nejčastěji přirovnává ke zvířatům, ať už se jedná o slepici, čmeláka či krávu, ale nejenom k nim:

„Žebrák natáhl krk **jako honící pes**; šedozelený knír se rozčepýřil a vpadlé tváře zažvýkaly.“¹³⁷

„Syn bzučel **jako čmelák na jetelové paličce**; stále obletoval otce a dorážel...“¹³⁸

„A když se ti řekne: přines dříví, tak máš řečí **jako opice chcanek**.“¹³⁹

„Mžikal potměšilýma očkama, která hrála **jako nepokojné myšky**.“¹⁴⁰

„Krajina se ve tmě blyštla **jako rybí břicho**.“¹⁴¹

Příkladů zvířecího přirovnání jsem záměrně vybrala více, protože jich v Poláčkově próze nalezneme opravdu mnoho a mnoho. Dle mého názoru se nad nimi mnohdy čtenář musí pousmát, protože vypravěč měl opravdu velkou fantazii a lze jen žasnout, jaká přirovnání se v próze

136 PETERKA, J.; Teorie literatury pro učitele; str. 148
137 POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 79
138 POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 169
139 POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 451
140 POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 501
141 POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 549

objeví. Ale jak už jsem zmínila, vypravěč nepoužívá pouze přirovnání ke zvířatům:

*„Ráno přišel flandák rovnou na majora. Brečel **jako stará kurva.**“¹⁴²*

*„Za jeho zády objevil se růžový jednorochák; mrkal nevyspalýma očkama a nakraboval rty **jako uražené dítě.**“¹⁴³*

*„Inu, to je svatý a dej ty hnáty pryč, uprdelil ses tady **jako Turek na trafice.**“¹⁴⁴*

*„Skály svítily **jako vybělené kosti.**“¹⁴⁵*

Takových a podobných přirovnání čtenář objeví mnoho. Mnohdy jsou přirovnání i vulgární, ale má to svůj účel, a tím je pobavení čtenáře. Tato komická přirovnání se objevují i ve vážných situacích, které nejsou ani z daleka tak humorné, ale vypravěčovo vtipné přirovnání dokáže situaci dokonale nadlehčit. Je podivné, že některá přirovnání se nepoužívají dodnes, protože myslím, že i v dnešní době by se pro pobavení dala uplatnit.

6. 4 SYNEKDOCHA

„Synekdocha je nejběžnějším případem metonymie. Přičemž metonymie je v doslovném překladu přejmenování a označuje určitou skutečnost pojmenováním předmětu, který s ní věcně souvisí. Synekdocha označuje implikující celek názvem jeho části nebo naopak část názvem celku.“¹⁴⁶

¹⁴² POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 493

¹⁴³ POLÁČEK, K.; Podzemní město; str. 545

¹⁴⁴ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 713

¹⁴⁵ POLÁČEK, K.; Vyprodáno; str. 763

¹⁴⁶ PETERKA, J.; Teorie literatury pro učitele; str. 155

Nejčastěji je synekdocha využívána ve spojitosti s okresním městem, protože, jak už bylo zmíněno, okresní město v nedokončené pentalogii představuje hlavního hrdinu. Přesněji řečeno, hlavní hrdina zde není jeden, nýbrž všichni, celé okresní město:

*„**Město spalo**, jenom okna hospod byla jasně osvětlena.“¹⁴⁷*

*„Kdyby se tak opovážil koupit si dort, tehdy by **okresní město sprásklo ruce**,...“¹⁴⁸*

*„Byl hluboký večer, **okresní město upadlo do dřímoty**, jenom v lékárně U milosrdného bratra seděli páni, ...“¹⁴⁹*

Nejčastěji je synekdocha používána pro označení spícího města. Když vypravěč říká, že město spí nebo se chystalo ke spánku, musí být čtenáři jasné, že se jedná o lid, který ve městě žije. Avšak je také možné představit si domy, lampy či rostliny, které jsou součástí města, že jdou spát, což může být představa komická.

O to více komické může připadat čtenáři předposlední část úryvku, kde se praví, že město sprásklo ruce. Jak si toto představit? Ano, opět se jedná o obyvatele okresního města. Avšak nejde o doslovné řízení, protože vypravěč tím nemyslel, že by se např. všichni obyvatelé postavili před své domy a najednou spráskli ruce. Vypravěči se jedná o údiv, který pravděpodobně sdílela většina obyvatel, ale dozajista ne všichni. Pokud nad těmito představami čtenář přemýšlí, určitě ho pobaví.

¹⁴⁷ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 63

¹⁴⁸ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 68

¹⁴⁹ POLÁČEK, K.; Okresní město; str. 44

7 ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se zabývali analýzou vybraných próz Karla Poláčka. Zaměřili jsme se na to, jakou roli má v jeho próze jazyk z hlediska komického působení.

Po pečlivém prostudování materiálu, který jsme měli k dispozici, můžeme konstatovat, že jazyková komika v prózách Karla Poláčka spočívá v největší míře v jeho stylu psaní. Hovořím teď konkrétně o tom, že velmi často užívá stejné fráze, klišé a stereotypní popisy. Ať už se jedná o popisy postav, domů či krajiny. Čtenář si mnohdy připadá, že už vše zná, že už o tom slyšel. Do jisté míry má pravdu, určitě už se o tom vypravěč zmínil, avšak předtím to pravděpodobně neupoutalo čtenářovu pozornost natolik, dokud se o tom samém nedočel vícekrát třeba i v trochu jiné podobě.

Dozvěděli jsme se, že vypravěč má většinou i roli komentátora. V mnou vybraných prózách tomu tak bylo. V jednom případě vypravěč-komentátor představoval zároveň hlavního hrdinu.

Stereotyp se v prózách objevoval v různých podobách. Ať už se jednalo o postavy, které byly neustále stejně popisovány, nebo o jejich pravidelné a neměnné činnosti. Stereotypní fráze se objevovaly i ve spojitosti s popisem města či počasí. Pokud se nad touto problematikou zamyslíme, zjistíme, že i jiné jazykové prvky, které vypravěč používá, např. personifikace či přirovnání, by se mohly zařadit do vypravěčova "stereotypního stylu." Přestože se většinou jedná o jinou podobu daného spojení, určitou vazbu mezi sebou mají a také se opakovaně objevují.

Může se zdát podivné, že nejvíce jazykové komiky jsme odhalili v Poláčkově pentalogii, přestože se neřadí do žánru humoristické prózy, jako román *Bylo nás pět*, avšak je tomu tak. Bylo zajímavé sledovat tyto

dva druhy próz. Měly toho mnoho společného, přesto se ale značně lišily. Už bylo zmíněno, že román *Bylo nás pět* se řadí do literatury pro děti a mládež, proto je přizpůsoben dětskému čtenáři a je plný komických situací, které čtenáře pobaví. Nebudeme tvrdit, že v pentalogii se komické scény neobjevují, ale jedná se o jiný druh humoru. Proto jsme se zaměřili na jazyk, který je ve většině případů nositelem komična.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura:

POLÁČEK, K. *Bylo nás pět*. Praha: Odeon, 1967.

POLÁČEK, K. *Okresní město*. Praha: Naše vojsko, 1955.

POLÁČEK, K. *Hrdinové táhnou do boje*. Praha: Naše vojsko, 1955.

POLÁČEK, K. *Podzemní město*. Praha: Naše vojsko, 1955.

POLÁČEK, K. *Vyprodáno*. Praha: Naše vojsko, 1955.

Sekundární literatura:

FORST, V. *Lexikon české literatury*. Praha : Academia, 1985-2008.

GREBENÍČKOVÁ, R. *Literatura a fiktivní světy*. Praha: Český spisovatel, 1995.

HÁJKOVÁ, A. *Knížka o Karlu Poláčkovi*. Praha: Academia, 1999.

HÁJKOVÁ, A. *Komika jako nástroj kritiky maloměšťáctví v díle Karla Poláčka*. Praha: Academia, 1985.

HAUSENBLAS, K. *Od tvaru k smyslu textu; Stylistické reflexe a interpretace*. Praha: FFUK, 1996.

HOLÝ, J.; JANÁČKOVÁ J.; LEHÁR J.; STICH A. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008

JANEČEK, P. *Pátečníci a Karel Poláček; Sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček konaného 23. - 26.5. 2011 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice: Albert, 2001. IBSN 80-90-3181-0-4.

KOLÁR, J. *O Karlu Poláčkovi a o jiných; Sborník příspěvků ze symposia Karel Poláček a historie židovské kultury ve východních Čechách*. Boskovice: Albert, 1995. ISBN 80-85834-34-0.

LOPATKA, J. *Ptáci vítají jitro zpěvem, poddůstojníci řvaním; Záznam ze symposia ke stému výročí narození Karla Poláčka*. Praha: Klub Obratník, 1992.

Mixer and Wiretwo. Hyperbola. *Důležité pojmy* [online]. 2008 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: www.literaturaspse.ic.cz

PETERKA, J. *Teorie literatury pro učitele*. Úvaly: MME Merkury Music and Entertainment s.r.o., 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.

SVOBODOVÁ, H. *Karel Poláček nezemřel*. Boskovice: Albert, 2000. ISBN 80-85834-72-3.

OBRÁZKY:

OBRÁZEK Č. 1: dostupné z:

<http://www.knihovnaslany.cz/wp-content/gallery/kalendarium/polacek-karel-3.jpg>

OBRÁZEK Č. 2: dostupné z:

http://www.arara.cz/i/prim_imgs/218086.jpg

OBRÁZEK Č. 3: dostupné z:

<http://www.arara.cz/i/imgs/692/126692.jpg>

OBRÁZEK Č. 4: dostupné z:

http://img.radio.cz/pictures/knihy/bylo_nas_pet2x.jpg